

ՀԱՄԱԳԻՐ
ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՆԱԿԱՆ ԷՄԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՄ ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶՆՆ 1954

ԽԵ.
ՏՄԻԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երես
— Հնդկահայութիւնը (Բ.).		229
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Սեր Ասուծոյ նկատմամբ.	Ե.	233
— Տառապանք մարդկային կեանքի մէջ.	ԴՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ,	235
ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԱԿԱՆ		
— Իսեալին.	ԶԱԻԷՆ Ա. Զ.	240
— Ինչո՞ւ Տէր.	ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ	241
— Բանաստեղծը.	ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ	242
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Գիլգամէշի դիւցազներգութիւնը (Տ).	ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՐՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	243
ՊԱՏՄԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Պապ Առաքելունի (2).	ՀՐԱՆԴ Ք. ԱՐՄԷՆ	247
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Խրատ ժամակարգութեանց.	Ն. ԵՊՍ. ԽՈՎԱԿԱՆ	251
ՊԱՂԵՍՏԻՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Մեռեալ ծովը.	ՊԱՐԳԵՒ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ	254
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ		
— Կային Անմեղը.	ԶԱԻԷՆ ՎՐԴ.	257
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ		
— Եկեղեցական-Բեմական.		259
— Պաշտօնական.		260
— Գեր. Տ. Սերովքե Ծ. Վրդ.ի Նրուսադեմ այցը.		260
— Շնորհակալիք.		260

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան բաժնեգինն է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիրին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻՐ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1954

≡ Ս Ե Պ Տ Ե Մ Ի Ե Ր ≡

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Հ Ն Գ Կ Ա Հ Ա Յ ՈՒԹ Ի Ի Ն Ը

(ԱՅՅՅՆԱԿԻԹՅԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ)

Բ.

Իրաւամբ ըսուած է թէ, ովկիանոսի մէջ նաւը ընկղմելէ վերջ, առա-
գաստի ծուէններ և տախտակի կտորներ երկար ատեն կը ծփան դեռ
ջուրերուն վրայ, բայց այդ չի նշանակեր թէ նաւը չէ ընկղմած: Այս է պատ-
կերը կը խորհիմ ոչ միայն Հնդկաստանի հայ գաղութին, այլ նաև մեր շատ մը
գաղութներու, որոնք հակառակ իրենց առերևոյթ զոյութեան, օրէ օր կը խրին
օտարութեան ծոցը, տարբեր ազգութիւններու և մշակոյթներու մաշումին են-
թակայ:

Խոշոր եղած է Հնդկահայութեան տուրքը այս տեսակէտէն, և տարիներէ
ի վեր իր հետախաղաց օտարացումը զինքը վերածեր է այսօր այլևս արաւում
խեւակներու: Հնդկաստանի մէկ ծայրէն միւսը, Պիրմանիոյ և Մալայեան թերա-
կղզիի բոլոր քաղաքներուն մէջ և շրջակայքը, տակաւին կանգուն կը քնան հայ-
կական բազմաթիւ սրբավայրեր, որոնց համբոյրէն մաշած ու ծուխէն ու ժա-
մանակէն սեւցած խաչքարերը կը պատմեն այցելուին՝ Հնդկաստանի հայու-
թեան ջերմ հաւատքին ու երբեմնի շէն ու բարգաւաճ վիճակի մասին:

Բախտորոշ նոր պայմաններ ստեղծուած են, անդիլիացիներու հեռացումէն
յետոյ: Հնդկահայ գաղութները շրջապատուած ըլլալով այժմ տեղացի տար-
բերէն, խոշոր չափով նուազած է ձուլումի վտանգը, որ համաճարակի հասնող
վիճակի մէջ էր անդիլիական տիրապետութեան շրջանին: Միւս կողմէ սակայն
անդիլիական տիրապետութեան վախճանէն յետոյ, տնտեսական դժնդակ կա-
ցութիւն մը ստեղծուած է օտարակոններու համար: Հնդկաստանի կառավո-
րութիւնը տակաւ ազգայնացնելու վրայ է բոլոր առեւտրական ձեւնարկները
ու չարտօներ որ ազգաւ հնդիկէն զատ ուէ օտար կարենայ դորձ ունենալ
ու մարդին մէջ և պաշտօն՝ կառավարական պաշտօնատուներէն ներս: Բազ-
մաթիւ հայ երիտասարդներ, որոնք տարուէ տարի կ'աւարտեն կալկաթայի
Մարդասիրական ձեմարանը, նոր ստեղծուած այս պայմաններու ներքե կը

մնան անգործ և շուար, և կը ստիպուին մեկնիլ Անգլիա և Ամերիկայ, այդ հիւրընկալ երկիրներու մէջ գործ և սպարէզ որոնելու ի խնդիր:

Միւս կողմէն տակաւ կասելու վրայ է Պարսկաստանէն, զխաւորաբար Նոր Զուլայէն, Մարդասիրական ձեմարան եկող աշակերտներու մուտքը ի Հնդկաստան: Այս պարագան որ մէկ կողմէն Պարսկահայութիւնը կը ծիւրէր ի նպաստ Հնդկաստանի և Հնդկաստանէն տակաւ կը պոկուէր օտարութեան ի հաշիւ, այժմ արգիլուելու ենթակայ է, վասնզի Հնդկական կառավարութիւնը դիւրին մուտքի արտօնութիւն չի շնորհեր: Եթէ իրերը այսկերպ ընթանան, Մարդասիրական ձեմարանի գոյութիւնն ու շարունակութիւնը նոյնպէս սպառնալիքի ենթակայ է, վասնզի տեղացիներէն շատեր իրենց զաւակները առհասարակ օտար կրթական հաստատութիւններ կը ղրկեն, զխաւորաբար Անգլիա:

Յարգ Հնդկաստանի Հայութիւնը կ'ապրէր, շնորհիւ Նոր Զուլայէն շաւառակաբար Հնդկաստան գաղթողներուն: Զուլայն կը պարպուէր, բայց Հնդկաստան չէր լեցուեր հայերով: Զուլայի տունները կ'ամայնային հետզհետէ, իսկ Հնդկաստանի մէջ դերեզմաններ կ'աւելնային տարուէ տարի: Այս տխուր իրողութեան կրնան վկայել, Ակրայի, Սուրաթի, Մալակկայի, Մանուրէի, Սմիթանտի, Մատրասի, Հայտարապատի գերեզմանները, ուր այցելող հայը չի կրնար զսպել իր արցունքները: Սառիկ է թէ նորեկ Զուլայեցիք ազգային ոգեւորութիւն և կեանք կը բերէին իրենց հետ, սակայն ժամանակ մը յետոյ, այդ բոլորը կը մարէին օտարացուցիչ ազդեցութիւններու ներքեւ:

Այժմ, դժբախտաբար ըսենք կամ բարեբախտաբար, փակուելու մօտ է Զուլայէն դէպի Հնդկաստան խուժող երիտասարդներու արշաւը, երկրին առասպելական հարստութիւններու հրապոյրէն քաշուած: Ազգային տեսակէտով, մեծ բարիք մըն է այս կասեցումը Պարսկահայոց համար, միւս կողմէն այս պարագան պատճառ կրնայ դառնալ Հնդկահայութեան շուտափոյթ նուազումին և ցամքեցման:

Հայ գաղթաշխարհը ընդհանրապէս և Հնդկաստանը մասնաւորաբար, իր ֆիզիքական տարանջատումներու պատկերով կը ներկայանայ նաև կրթական, կրօնական և ընկերային մարզերու մէջ: Մեզի չեն պակսիր ամենուրեք տընտեսական զոհացուցիչ պայմաններ, մեր գաղութներու մէջ տկարացած չեն նոյնպէս կրօնական ու կրթական զգացումներն ու նախանձախնդրութիւնները, ոչ ալ իրենց ազգ ապրելու դիտակցութիւնը, մեզի սակայն յաճախ կը պակսի այս բոլորը նպատակաւորող աշխարհայեացքը:

Հնդկահայութեան մէջ կրթական և մշակութային ճիգերը, ինչպէս մեր նախորդ Խմբադրականին մէջ մատնանշեցինք, սկիզբէն ի վեր եղած են օրինակելի: Տպարան, Մամուլ, Դպրոց, իրարու հետ զուգորդուած, տակաւին դար մը առաջ այս գաղութը վերածեր էին մշակութային իրական կեդրոնի մը, երբ տակաւին մեր շատ մը գաղութներուն մէջ՝ միայն Եկեղեցիներու շուրջ կրթական ձեռնարկներ կը սկզբնաւորուէին: Այսօր այդ բոլորին տոգոյն պատկերը միայն գոյութիւն ունի, հակառակ Հնդկահայութեան սեռն և սերտ զգացումներուն և կրթասիրական ձգտումներուն:

Այս տրուում իրողութեանց իսկական պատճառը՝ թէ Հնդկաստանի և թէ միւս մեր բոլոր գաղութներուն մէջ, առաւել կամ նուազ չափերով, պարտու-

զական ոգին է։ Մեծ իրողութիւն է թէ ազգերու և ժողովուրդներու կեանքի սկզբունքը և անոնց ուժին ու յառաջդիմութեան զաղանիքը, նիւթական չէ և պիտի չըլլայ երբեք։ Ժողովուրդները չեն մեռնիր իրենց ֆիզիքական վերքերէն, ընդհակառակն անոնց յառաջդիմութեան փաստը կը յայտնուի այն հրայրքին մէջ, զոր ան զիտէ ընծայել հոգեկան արժէքներուն։ Պարտաւորական է ոգին, երբ հաշտ չէ ինքզինքին հետ, երբ կը լքէ իր ցեղային խնայները, որոնք աւանդութիւններ և սկզբունքներ ըլլալէ յետոյ, եղած են նախ շարժուն արիւն մեր երակներուն մէջ և քաղցրազին լոյս մեր ուղեղներուն ներքեւ։

Մեր ժողովուրդին ամուր բնագոյր և ինքնապաշտպանութեան ճիւղը անշնամարելի չէ անտարակոյս բոլոր զաւութներուն մէջ, սակայն սպառնալիքներ, վտանգներ և մանաւանդ յուսաբեկիչ ազդեցութիւններ, անպակաս են ամենուրեք, որոնք շատ յաճախ բաժան բաժան կ'ընեն զմեզ իրարու դէմ, սպառնում մեր ուժերը, ձուլումի ճամբուն մէջ առաջնորդելու համար յետոյ զանոնք։

Մասնաւորելով մեր խօսքը Հնդկահայութեան մասին, պէտք է ըսել թէ այդ պատուական հայ զաւութը, հակառակ իր երեւմի փայլուն անցեալին, այսօր կորսուելու վտանգին մէջ է, խոշոր չափերով զրկուած ըլլալով իր լեզուէն ու հոգեկան ու մշակութային կուտաններէն։ Եկեղեցիներ, Մարդասիրական ձեմարանն ու Դաւթեան աղջկանց վարժարանը, անշուշտ կը կատարեն իրենց բարեբար գերը, սակայն իրենց այժմու վիճակին մէջ կը մնան անբաւարար, զաւութին հայեցի նկարագիր և ոգի կարենալ տալու համար։ ձեմարանը որ ոչ միայն Հնդկահայոց այլ բովանդակ հայութեան ամենէն հին և բազմադիրն կրթական յարկերէն մին է, լուրջ խնամքի և նոր ճիւղերու կը կարօտի, ժամանակի պահանջներուն համեմատ կարենալ ծառայելու իր նպատակին։ Զի բաւեր Պարսկաստանէն և ուրիշ վայրերէն եկած հայ տղոց անդերէն և կարգ մը զիտելիքներ միայն սորվեցնել, որպէսզի անոնք կարենան Հնդկաստանի մէջ իրենց ապրուստը ճարել։ Մարդասիրական ձեմարանը, իբրեւ հայ երկրորդական բարձրագոյն վարժարան, իրեն նպատակ պարտի ընել ազգային և ընդհանուր կրթութիւն մը տալ Հնդկաստանի հայ տղոց, իբրեւ մարդ և հայ պատրաստելու համար զանոնք իրենց ապագային, որպէսզի հայութիւնը կարենայ շարունակել իր գոյութիւնը Հնդկաստանի մէջ։

Այդ նպատակին կարենալ ծառայելու համար, անհրաժեշտ է որ անոր ծրագիրը հաւաստրի տեղական բարձրագոյն վարժարաններու։ Անհրաժեշտ է նոյնպէս որ վարժարանէն ներս մասնաւոր խնամքով ուսուցողին մասնագիտութեան յատուկ որոշ ճիւղեր, որոնց կարիքը այժմ լրջօրէն կը զգացուի նոր պետութիւն եղած Հնդկաստանի բոլոր մասերուն վրայ։ Յետոյ, անհրաժեշտաբար մինչև վերջին տարին պարտաւորիչ ընել հայերէնի, Հայոց պատմութեան, հայ զրականութեան, կրօնի և Հայ եկեղեցւոյ դասերը։ Նիւթականը չէ որ կը պակսի բարեբախտաբար, քիչ մը կամք և հայեցի նախանձախնդրութիւն պիտի բաւէր որ Մարդասիրական ձեմարանը իր անունին վայել կրթարան մը ըլլար։

Բարեբախտութիւն է որ Մարդասիրական ձեմարանին կից այսօր կայ նաև Դաւթեան աղջկանց վարժարանը, իբր լրացուցիչ մաս սերունդի կրթութեան։ Ազգի մը կրթութեան հիմն է ընտանեկան գոտախրաբակութիւնը, իսկ ընտանիք-

ներու կրթութեան հիմն է իդեալան սեռի դաստիարակութիւնը։ Առանց անոր՝ տունին կէսը միայն լուսաւորուած է ազգային ճրագէն։ Բարիքը զոր ազնկանց այս վարժարանը այժմէն իսկ սկսած է սփռել իր շուրջ՝ ակներեւ է ամենուրեք և յուսալից։

Այժմ դադրած է այլեւս անդլիական տիրապետութեան շրջանը։ Հնդկաստանի մէջ և կասած նոյնպէս անտեսական մարզին վրայ հայերու կողմէն եղած նուաճումները։ Հնդկահայ գաղութը շունի իր երեւմտի նիւթական փայլուն գիրքը, վերոյիշեալ զոյգ պարագաները իրենց ապահովիչ ազդակներու հետ միասին սենեցած են նաեւ իրենց յոռի ազդեցութիւնները Հնդկահայութեան համար։ Գարեբով Հնդկահայութեան մարմինը թէ և Հնդկաստանի մէջ, սակայն անոր հոգիին կէսը ապրած է Լոնտոն, շնորհիւ անշուշտ այն սերտ յարաբերութեան և տկարութեան, զոր Հնդկահայութիւնը ունեցած է միշտ անգլիացիներու նկատմամբ։ Գալով անտեսական յաջողութիւններուն, պէտք է ըսել թէ Հնդկահայ մեծահարուստներէն միայն քիչեր զիացած են օգտակար ըլլալ իրենց ազգային ու եկեղեցական հաստատութիւններուն և անմահացնել իրենց անունը ազգային երախտաւորեալներու օսկեմատեանին մէջ։ Շատերու հարստութիւնը ինչպէս որ եկած, այնպէս ալ դացած է, շատ յաճախ կսկիծ ու տրտմութիւն ձգելով իրրէ յիշատակ այդ ուժայէտս վատնումներուն և կորուստին համար։ Բնական է թէ երբ նիւթականը չի վերածուիր բարոյական ուժի, կամ չաջակցի անոր, կը դառնայ յաճախ իրրէ միջոց քանդումի և ուժացումի։

Հնդկաստանը այսօր թէ՛ Հնդկահայութեան և թէ՛ բովանդակ հայութեան համար դադրած է այլեւս ըլլալու դիւրին և առատակեղական հարստութիւններ գիղելու վայր։ Փոխուած են ժամանակներն ու պայմանները, ու այսօր, որեւէ երկրէ աւելի, հոն է որ հայը, հակառակ իր բարեմասնութիւններուն և ձեռներէցութեան, կը դժուարանայ ապահովելու իր ապրուստը։

Նիւթական պայմաններու այս նուազումը, կրնայ այնպէս իր բախտորոշ անդրադարձը ունենալ Հնդկահայութեան վրայ, որ յետ այսու, փոխան մտածելու իր ոսկիի դէզերուն՝ իրրէ գերազոյն ապահովութիւն և մխիթարութիւն իր կեանքին, մտածէ իր հոգեկան հարստութեան, իր հայութեան և զայն փրկելու և իրազործելու մասին։ Առանց բարոյական եզրակացութիւններու յանդիլ ուզելու, պէտք է գիտնանք թէ նիւթական հարստութիւնները մեզի չեն պատկանիր, անոնք ժամանակաւոր բարիքներ փոխանակելու միջոցներ են լոկ, շատ յաճախ հոգիները անզգածութեան և մահուան առաջնորդող։

Հնդկահայ գաղութը զրկուած իր ոսկիներէն, և զանոնք իրրէ գերազոյն մխիթարանք և ապահովութիւն նկատելու յոյսէն, մտածել սկսած է արդէն իր ներքին, բուն հարստութեան, իր հայութեան, անոր ապահովութեան և երկարաձգման կարելիութեան, և զայն զիմադրական ուժի մը վերածելու մասին։

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՍԷՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

«Երբ մի քիչ զգալիորեն, ոչ
է ի նմա սէր չօր»:

Ա. ԹՈՒՆԹ ԹՈՎԼ. Բ. 16

Կրօնը կը տարբերի բարոյականէն, շնորհիւ զգացումին տուած իր արժեւորման: Բարոյականը կը յենու սկզբունքներուն: Մինչդեռ կրօնը ի նկատի ունի սիրտն ու զգացումները, որոնք կեանքին կուտան ուրոշ արժէք և նշանակութիւն: Աշխարհաւէրը կրնայ լաւ մարդ ըլլալ, բայց չի կրնար արքայութեան որդի կոչուիլ, եթէ չունի սէր իր երկնաւոր Հօրը նկատմամբ:

Երբ աշխարհ կ'ընենք, չենք հասկնար անչուշտ ժամանակն ու եղանակները, և կամ ընտներն ու դաշտերը, հովիտներն ու անտառները, անդառտաններն ու աղբիւրները իրենց բովանդակ շքեղութեանը մէջ: Այս չէ այն աշխարհը, որուն նկատմամբ առաքեալը կ'արգիլէ սէր ունենալ: Ի՞նչպէս կարելի է չհիւանալ բնութեան երփնեւրանք գեղեցկութիւններուն վրայ, որոնք բնութեան բազկացուցիչ ներդաշնակութիւնը կը կազմեն: Ի՞նչպէս կարելի է չզմայլիլ խորհրդաւոր երկնքի հրաշալիքներուն վրայ և չպատկառիլ այն ուժէն՝ որ գիտէ նախակարգել ու նախախնամել այս բոլորը, համաշափ ու ներդաշնակ օրէնքի մը մէջ: Բոլոր այս ստեղծագործութիւնները ուրիշ բան չեն, բայց ծոպերը այն գեղեցիկ պատմութեանին, որով զարդարած է ինքզինքը մեր երկնաւոր Հայրը: Աշխարհը իր այս հրաշալիքներով, գեղեցիկ հայելի մըն է, որուն միջոցաւ մեզի կը յայտնուի մեր Արարիչը:

Աշխարհի մէջ կայ նաև մարդը, սակայն կարելի է չսիրել և զրաւոր մարդը: Ով որ կ'ուզէ կենդանի Աստուած տեսնել երեսաւ երես, պարտաւոր է զայն փնտռել ոչ թէ իր մտածման պարագայ երկնակամարին վրայ, այլ իր եղբայրակից մարդոց նկատմամբ զգացած սիրոյն մէջ: Հետեւաբար առաքեալի ակնարկած աշխարհին մաս չի

կազմեր նաև մարդը: Տակաւին մարդով պայմանաւոր են զիտութիւն, արուեստ և կրօն, այսինքն այն սրբազան ձգտումները՝ որ մեզ կ'առաջնորդեն յաւիտենական կեանքի խորհուրդին:

Առաքեալի մտածումին մէջ, աշխարհը իրերու և երեւոյթներու կառուցք, տեսաւ նեւի մարմինը չէ, ոչ ալ այդ բոլորը կենսաւորող կեանքը, այլ չարիք անոր, որ կը մոլորեցնէ զմեզ կեանքը արժանաւայել կերպով ըմբռնելու և վայելելու բարիքներէն: Այսինքն այն՝ ինչ որ օտարոտի է, վաղանցուկ և անիրական, հակառեկա հոգեկանին, յաւիտենականին և ճշմարտին: Թող մարդ պահ մը կարենայ զգալ ուժը իր հոգեկան թագաւորութեան, իր ներքին գեղեցկութեան և ճշմարտութեան, այն ատեն պիտի խամրին ու չքանան խաղաքը իր ջիղերուն, աներեւոյթ պատկերները վաղանցուկին և սուտին, ու ինքը զէմ առ զէմ պիտի զայ իրականութեան մը՝ որ վեր է աշխարհէն և անոր չարիքի տանող հրապոյրներէն:

Կեանքի մէջ կան փոփոխական և տնօրինական երեւոյթներ, անցողակի և յաւիտենական իրողութիւններ: Բնութեան եղանակները, բոյսերը և մարդկային կեանքը, ճնշումին տակն են բնութեան այս օրէնքին: Սակայն արտաքին և երեւութեան իրողութիւններու կարգին, մարդկային հոգիի մէջ կայ յաւիտենականութեան տեսնելը, այս բոլոր փոփոխական և երեւութեան իրողութիւններու մէջ անփոփոխելին ու յաւիտենականը որոնող, որ զերծ է աշխարհի չարիքէն ու եղծանումէն:

Այս տեսակէտով միակ անձը, որուն կեանքն ու հասկացողութիւնը կրնայ մեզի իր օրինակ ծառայել, մեր կրօնին անգուղական հիմնադիրն է: Մեր Տիրոջ փորձութեան օրինակը աւելի քան տպաւորիչ է, երբ կեանքի չարիքը, մոլորեցուցիչը, Անոր ցոյց տուաւ աշխարհի թագաւորութիւնը զԱյն փորձութեան առաջնորդելու համար: Սակայն այդ տեսիլքով միայն չի պայմանաւորուիր Յիսուսի յաղթանակը կեանքին վրայ, անիկա բարձունքէ մը միայն չնայեցաւ աշխարհին և անոր չարիքին որ մարմնացած կը կենար իր զիմաց, զինք փորձութեան մղելու: Յիսուս յետոյ ապրեցաւ կեանքը մարդկային ընկերութեան մէջ,

բայց կրցաւ մնալ անմեղ և յաղթական։ Թագաւորութիւնը որ Իրեն ցոյց կուտար սատանան, երկրային էր, թագաւորութիւնը նիւթին, թագաւորութիւնը չարիքին։ Աստուծոյ թագաւորութիւնը մեր մէջն է, մեր գործն է, մեր երջանկութեան համար այս կեանքի մէջ, կապուած մեր կատարելութեան։ Նոր գրութիւն մը ըմբռնութեամբ, վերիվայր շրջում մը կեանքի մինչև այն ատեն ընդունուած արժէքներու, փոփոխութիւն զգացումներու, գիտութեան և դատութեան։

«Եթէ ոք սիրէ զաշխարհ, ոչ է ի նմա սէր Հօր»։ Յիսուս հանդիպեցաւ մարդոց, որոնց մէջ գերագոյն կեանքի բոլոր կարելիութիւնները խնդրուած էին նիւթական զուր հոգեբով, մարդոց՝ որոնք գրաւուած էին անպէտ բաներով, որոնց իրական արժէքներու նկատմամբ ունեցած հեռանկարը սխալ էր հիմնովին։ Յիսուս տեսաւ մարդիկ, որոնք հարստութիւն զիջելու իրենց անյագ տենչին մէջ, կը մոռնային մարդկային եղբայրութեան ամենանուիրական իրաւունքները։ Ան կը տեսներ թէ մարդիկ կեանքը վայելելու իրենց հրաշքին մէջ, զաշնակցած էին աշխարհի չարիքին հետ, ծախած էին ինքզինքնին սատանային, ի խնդիր երկրաւոր փառքերու և հաճոյքներու վայելումին։ Այս է պատճառը որ Ան կ'ատէ մարդոց ընչաքաղցութիւնը, ինչպէս մայր մը պիտի ատէ իր գաւկին առողջութեան սպառնացող չարիքը։

Երկու կերպ կայ զղեակ մը պաշտպանելու, մին ամբանալով անոր մէջ, խցելով բոլոր անցքերն ու դուռները, միւսը վերածելով զայն բաց հայեկի մը, իշխելով անկէ շուրջի համայնապատկերին։ Յիսուս կեանքին կը բանայ ինքզինքը, գիմարաւելով այն բոլոր չարիքները որոնք կը սպառնան մարդոց կեանքին։ Անիկա կը նմանի ծովուն մէջ հոսող գետի մը՝ որ կ'ուզէ անուշել ծովին ջուրերը։ Անսահման է Իր ուժը, ինչի որ հպի կը բուժէ, կը սրբացնէ և կը կատարելագործէ զայն։ Կեանքի չարիքին դէմ կարենալ կոռելու և յաղթելու Իր այս ուժը կուգայ Երկնաւոր Հօր հետ Իր ունեցած յարաբերութենէն։

Իր ամբողջ կեանքը լեցուն է այն խորունկ գիտակցութեամբ թէ անքակտելի կապ մը կը միացնէ զինքը Երկնաւոր Հօրը

հետ։ Այս իրողութիւնը աստուածարանական վարդապետութիւն մը չէ միայն, այլ Յիսուսի անձնական մէկ փոճառութիւնը նոյն ատեն։ Փորձել վերլուծման ենթարկելու այս կատարել հաղորդակցութիւնն ու միութիւնը Հօր և Որդւոյն միջև, պիտի նշանակէր փոքրիկ ամանով մը ծովէն ջուրը պարպել փորձելու։ Իրողութիւն է թէ Ան խորապէս գիտակից էր, Իր մէջ աստուածային ներկայութեան։

Յետոյ պէտք է գիտնալ թէ Քրիստոնէութիւնը գերբնական կրօն մըն է և զիտէ ենթարկել մարդը իր գերբնական ուժի ազդեցութեանը։ Կարելի է Յիսուսի կրօնը իջեցնել կեանքի սովորական իրերու կարգին։ Իր Մարդեղութեան պատճառները թուելէ առաջ, իրողութիւն է թէ Ան եկաքանդելու երկու աշխարհները իրարմէ զատող պատը, կամ իջելով մարդն ու Աստուած իրարմէ զատող անջրպետը։ Ուրիշ կրօններ կրնան իջնել, հաւասարելու մարդոց աշխարհիկ խմտութեան չափանիշերուն, Քրիստոնէութիւնը կամ գերբնական է և կամ ոչինչ։ Սակայն իր այս հանգամանքը թող մտածել չտայ թէ ան ցնորածին կրնայ ըլլալ, որովհետեւ կարելի է նաև որ Աստուած գոյութիւն ունենայ երկնքին մէջ և մարդ իր հոգիին մէջ չկարենայ զգալ Անոր ներկայութիւնը։ Առանց Աստուծոյ և անգնական կեանքի յոյսին, կարելի պիտի չլլար ազատագրել մարդը կեանքի չարիքէն և անոր յոյսի ազդեցութիւններէն։

Միւս կողմէն սակայն գերբնականութեան զգացումը չի փրկեր հոգին, Յիսուս պէտք է մօտ գայ հոգիին, անոր զպելու աստիճան, որպէսզի մարդը կարենայ խուսափիլ աշխարհի ապականութենէն և չարիքէն։

Այս բոլորէն վերջ, երբ կը մտածենք մանաւանդ Մարդեղութեան, որ արդիւնքն է աստուածային անսահման գութին՝ Իր մոլորեալ զաւակներուն նկատմամբ, կը զգանք խորապէս թէ պարտինք սիրել մեր երկնաւոր Հայրը, որուն նախախնամութեան կը պարտինք մեր կեանքը, որ Իր Որդիին արիւնովը լուաց մեր մեղքերը, ազատագրեց զմեզ չարին տիրապետութենէն և ցոյց տուաւ մեզի իրական ուղին, բարձրագոյն կեանքին և անմահութեան առաջնորդող, ճշմարիտ քրիստոնեան որ զի-

տակից է իր կոչումին, և կը ճանչնայ աշխարհը իր գրական ու բացասական իրողութիւններու մէջ, չի կրնար չսիրել երկնաւոր Հայրը, ու զատել աշխարհը իր տիղմի, սուտի, կեղծիքի, անգթութեան և անձնասիրութեան մէջ, որոնք նոյնի և Արքայամիօրէն սկսեալ մինչև մեր օրերը, կը ֆանան տիրապետող տարրերը հանդիսանալ կեանքին:

Երնչ օգուտ մարդուն համար շահիլ մարդը աշխարհը եթէ յետոյ պիտի կորսնցնէ իր կեանքը՝ Յիսուսի այս հարցական ճշտումը, մարդարեական շէշտ մը կուտայ իր արտայայտման: Հոգին և ոսկին երկու իրարու անհանդուրժող տէրեր են, և իւրաքանչիւրը իր կարգին կը պահանջէ մարդը մարդը: Ու այդ մարդը այսօր նորէն ինկած է աշխարհի չարին, սատանայի իշխանութեան ներքեւ, կորսնցուցած իր ազատութիւնը, կը վազէ այն ձայնին, որ քարերը հացի վերածած իրեն կը բաշխէ:

Սակայն ով որ աշխարհի մէջ անասնական գոհացումներէն վեր գեղեցկութիւն կը փնտռէ, ով որ մտածումներու մէջ ճշմարտութիւն կը հետապնդէ, ով որ կը տագնապի խաղաղութեան ի խնդիր, կ'ատէ աշխարհը, սիրելու համար երկնաւոր Հայրը Որ օրէնքն ու սկզբունքն է այս բոլորին:

Մեծ է գործը մեր Տիրոջ, մարդերու հոգիին փրկութեան ի խնդիր: Վերստին ծնունդը, ուրիշ բան չէ բայց առնել մարդը աշխարհի թագաւորութենէն և առաջնորդել զայն երկնքի թագաւորութեան, ազատագրելով զինքը աշխարհի չարէն և հպատակ ընելու նոր արքայութեան, սիրոյ, ճշմարտութեան, սրբութեան և խաղաղութեան նոր կարգին:

Յիսուս եկաւ, ապրեցաւ ու մեռաւ մեզի հետ, զպաւ մեզի սիրով և քաղցրութեամբ, բացաւ իր շնորհալի կեանքին դանձերը մեր աչքերուն, ու իր շնորհիւ մենք տեսանք գեղեցկութիւնը սրբութեան, և ուժը իր հոգեկան մեծ կեանքին: Անիկա փոխանցեց իր այդ կեանքը մեզի մեր իր նկատմամբ ունեցած հաւատքին շնորհիւ, որպէսզի մենք ևս կարենանք ապրիլ իրեն պէս մեր երկնաւոր Հօրը հաղորդակցութեան մէջ:

Այս աշխարհի մէջ մենք պէտք է կամ

ՏԱՌԱՊԱՆՔԸ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՄԷՋ

«Յաւառեմի աստ ցեղաբխն ունիցի»
(ՅՈՒՀ. ԺԶ. 33)

Անիկա մեր հաւատքի առաջնորդ Բրիտանիայի թանկագին խօսքերէն մին է: Յիսուս արտասանեց այս խօսքը իր կեանքի վերջին վայրկեաններուն, երբ Գողգոթայի մահուան շուքը իր վրայ ինկած էր:

Մարդկային կեանքը տեսակ մը ճամբորդութիւն է: Ամէն մարդ կը փափաքի և կ'ակնկալէ որ այս ճամբորդութիւնը շարունակուի առանց տառապանքի և առանց նեղութեան: Մարդիկ ընդհանրապէս կ'ուզեն որ օրօրոցէն մինչև գերեզման, եղիպատունէն մինչև Քանանու երկիրը, կեանքը լեցուն ըլլայ երջանկաւէտ պայմաններով: Երբ Յիսուս կ'ապրէր մեր երկրագունտին վրայ, իր աշակերտներն ալ ճիշդ այսպէս կը փափաքէին, բայց Փրկիչը ըսաւ անոնց, «Աշխարհի մէջ նեղութիւն պիտի ունենաք»:

Կեանքը վարդի թուփի մը կը նմանի: Անիկա թէև ունի գեղատեսիլ ծաղիկներ և բուրու մեղեք վարդեր՝ որոնք կը մխիթարեն մարդկային կեանքը, բայց միւս կողմէն փուշերով շրջապատուած է:

Կեանքը ժամանակի հոլովոյթին կը նմանի, որուն մէջ ցերեկուան պայծառ լոյսը և արեգակին կենսատու ճառագայթները կան, միւս կողմէն կայ նաև հոն՝ գիշերուան մթութիւնը: Մենք կ'ուզենք որ կեանքը միշտ արեւոտ ըլլայ, բայց չըլլար, մեր ձեռքը չէ:

Երբեմն կեանքի սրտառուչ պարագաներու և տխրատիթ պայմաններու ներքեւ մարդկային հոգիի խորերէն հառաչ մը

տիրապետողներ ըլլանք կամ գերիններ, Գիտենք թէ ինչ կը նշանակէ աշխարհին գերի ըլլալը, բայց մեզմէ շատ քիչերուն տըրուած է յաղթողներ ըլլալ Բրիտանիայի հետ, արժանի ըլլալու մեր երկնաւոր Հօրը սիրոյն:

Ե.

գուրս կուգայ, և մարդ չկրնալով ինքզինքը զսպել կը բացականչէ ու կ'ըսէ. երանի՛թէ կեանքը զերծ ըլլար ցաւերէ ու տառապանքներէ: Բայց մեր կամքէն անկախ է այն, չենք կրնար օգնել:

Ինչո՞ւ նեղութիւններէ զերծ չէ այս կեանքը: Առանց նեղութիւններու կեանքը կը կորսնցնէ իր արժէքը: Երբ նեղութիւնը վերցուի մարդկային կեանքէն, միօրինակ կը դառնայ ան: Ինչ որ միօրինակ է մարդիկ չուտ կը ձանձրանան անկէ: Երբ ճամբորդ մը միշտ տափարակ դաշտի մը մէջ շարունակէ իր ճամբորդութիւնը կը ձանձրանայ չուտով: Իսկ երբ իր ճամբուրն վրայ ունենայ զառիվար, զառիվեր, լեռներ, ձորեր, հովիտներ և ծովու ու ցամաքի այլազան տեսարաններ, իր ճամբորդութեանէն չուտ չի ձանձրանար և նաև չուտ չի յոգնիր: Որովհետեւ դաշտի մէջ ճամբորդող մարդու մը ջիղերուն և մկանունքներուն այսինչ մասը միայն շարժման մէջ է, բայց երբոր զէպի լեռ մագլցի ուրիշ մկանունքներ ու ջիղեր կը սկսին շարժիլ իր ոտքերուն մէջ, և այսպէս ջիղերուն մէկ մասը կը գործէ և միւս մասը կը կազդուրուի փոխադարձաբար, և որով ճամբորդը իր յոգնութիւնը անմիջապէս չի զգար:

Նոյնը չիտակ է նաև մեր բարոյական կեանքին մէջ. որքան յաջողութիւնն ու ուրախութիւնը ունին կեանքի մէջ իրենց կրթիչ հանգամանքը, նոյնքան և աւելի վիշտը ունի իր դաստիարակութիւնն ու օգտակարութիւնը մեզի համար:

Աւրիշ կէտ մը. երբոր կեանքի մէջ նեղութիւններու չհանդիպինք երջանկութիւնը լիովին չենք կրնար ըմբռնել: Հաւրստութիւնը աւելի կը գնահատէ այն անձը որ աղքատութեան մէջէն անցած է: Խաղաղութիւնը այն ազգերը աւելի լաւ կը յարգեն որոնք նեղութիւններու հետ գործ ունեցած են: Ազատութիւնը այն մարդիկ շատ կը սիրեն որոնք բռնապետներու ձեռքին տակ բանտերու մէջ տանջուած են: Առողջութեան յարգը այն մարդը աւելի կը ձանչնայ որ շատ մը հիւանդութիւններ անցուցած է: Ասիկա հոգեբանական իրողութիւն մըն է:

Վիշտը ունի մէկէ աւելի կրթիչ հանգամանքներ մարդկային կեանքի մէջ, բայց այդ պիտի չըլլայ մեր բուն նիւթը՝ այլ տա-

ռապանքը, որուն շուրջ մեր աչքին առջև ունենանք հետեւեալ երեք հարցումները:

Ա. — Ինչո՞ւ նեղութիւն կայ կեանքի մէջ: Նեղութիւնը կեանքի հիմնական մէկ օրէնքն է: Ուր կեանք կայ հոն անխուսափելի է նեղութիւնը: 'Իիսէ' պարտէզի մէջ աճող բոյսը. անիկա իր գոյութիւնը պահպանելու համար ամառը արևու կիզիչ ճառագայթներուն դէմ, ձմեռը սաստկաշունչ հովերու դէմ ինքզինքը պաշտպանելու է, ինչպէս նաև իր կեանքին սպառնացող այլեայլ միջանակներուն ու որդերուն հետ պայքարելու է շարունակ: Կեանքը տառապանքներու մէջէն վեր կը բարձրանայ և նեղութիւններուն յաղթահարելով իր գոյութեան իրաւունքը կը հաստատէ:

'Իիսէ' օգին մէջ զէպի վեր սաւառնող թռչունը. անիկա ապրելու համար իրմէ զօրաւոր թռչուններու դէմ ինքզինքը պաշտպանելու ստիպուած է: Իր օրուայ ապրուստին համար աշխատելու միշտ, մըրցելու է շարունակ, և պայքարելու է ամէն ատեն ուրիշ կենդանիներու հետ որ կարենայ արդարացնել իր գոյութեան իրաւունքը:

'Իիսէ' ընտանիքին մէջ նորածին մանկուն մը կեանքը. շնչելու սկսած առաջին վայրկեանէն իսկ կը պայքարի անօթութեան ծարաւի, ինչպէս նաև հիւանդութեան մանրէներուն դէմ, և վերջապէս իր գոյութեան սպառնացող բոլոր ոյժերուն դէմ: Եթէ անկարող ըլլայ խօսիլ՝ կուլայ և իր լացով կը պահանջէ իր իրաւունքը: Երբոր մանկական շրջանը անցնի, պայքարին ձևը կը փոխուի, բայց պայքարը տարբեր կերպով կը շարունակէ: Ինչպէս մանկութեան շրջանը և երիտասարդութիւնը, նոյնպէս չափահասութիւնն ու ծերութիւնը ունին իրենց յատուկ պայքարի հարցեր և ձևեր: Անհատը քանի կը շնչէ, օրօրոցէն մինչև զերեզման, զերծ չէ կեանքի պայքարէն:

Այս պայքարը որքան տիրող է բուսական ու կենդանական աշխարհի մէջ՝ նոյնքան և աւելի զօրաւոր է մարդկային կեանքի մէջ: Ան որ կը խուսափի պայքարելէ դասալիք կը դառնայ և դասալիքը կը կորսնցնէ իր ապրելու իրաւունքը: Կեանքը ուղեքն չուզենք պայքար է, որուն մէջ մարդիկ երբեմն կը յաղթեն և երբեմն կը յաղթուին, և գոյութեան այս պայքարէն որ

ստապամբ կը ստեղծէ մարդկային կեանքի մէջ, և երբեմն ալ անհատներու, ընտանիքներու, ազգերու ու երկիրներու միջև ընդհարում առաջ կը բերէ: Այս իսկ պատճառաւ Յիսուս ըստէ իր առաքեալներուն՝ «Աւետարանի մէջ նեղութիւն պիտի ունենանք»:

Առաքեալներ ինչպէս նեղութիւն պիտի ունենային: Որովհետեւ Գալիլիոյ մեծ վարդապետին ապրած ու քարոզած ճշմարտութիւնները պիտի տարածէին աշխարհի չորս անկիւնները, և այդ իսկ պատճառաւ տեղ տեղ հակառակութիւններու պիտի հանդիպէին, տեղ տեղ պիտի հալածուէին, երբեմն պիտի բանտարկուէին և երբեմն ալ իրենց պաշտպանած սկզբունքներուն համար իրենց կեանքը զոհելու ստիպման տակ պիտի զոհուէին: Յաջողութեան համար հարկադրուած էին չարին դէմ պայքարելու, անիրաւութիւնները ձաղկելու և անարդարութիւններուն դէմ բողոք բարձրացնելու: Աստուք արդէն բաւականաչափ պատճառներ էին իրենց կեանքին շուրջ նեղութիւններ ստեղծելու: Սակայն այս նեղութիւններուն տոկալով և բարի պատերազմին յաղթանակը շահելով է որ անոնք պիտի արժանանային կենաց յաւիտեական պսակին: Պայքարը թէև նեղութիւն կը ստեղծէ մարդկային կեանքի մէջ բայց այդ նեղութիւններուն վրայ տարուած յաղթանակը անհատին նկարագրի կը կերտէ և կ'ազնուացնէ անոր կենցաղն ու ապրելակերպը:

Նեղութիւններու համբերել և տառապանքներու տոկալ, ինչպէս անհատներու՝ նոյնպէս ընտանիքներու ու ազգերու նկատմամբ կը զօրացնէ և զանոնք աւելի բարձր կենցաղի կ'առաջնորդէ:

Բ. — Կարելի չէ՞ աւետարանի մերցնել այս նեղութիւնը: Բաղձալի է որ մարդկային կեանքի մէջ նեղութիւնը բաժին չունենայ բնաւ, բայց ասիկա անկարելի է, քանզի նեղութիւնը կեանքի օրէնքն է: Կրնայ տառապանքին ձեռք փոխուիլ, կրնան կեանքի մէջ նեղութիւնը ստեղծող ազդակներ բարեփոխուիլ, սակայն նեղութիւնը կայ ու կը մնայ, մարդը կատարելութեան հասցնող իբրեւ միջոց ոյժ:

Քաղաքակրթութեան պատմութեան վրայ արագ ակնարկ մը բաւական է տեսնելու այս եղելութիւնը: Ասկէ չորս հինգ

հազար տարիներ առաջ ցեղը ինչ հարցեր որ ունէր իր առջև, անոնցմէ ոմանք ժամանակի ընթացքին արդէն լուծուած են, ոմանք իրենց հմայքը կորսնցուցած, իսկ ոմանք ալ ուրիշ նոր հարցերու տեղի տրուած են: Ասկէ երկու հազար տարի առաջ մարդոց կարեւոր մէկ մասը իբրեւ զերի կ'ապրէր, ժամանակը լուծած է այդ հարցը: Այսօր գերեզմանաւորութիւնը պաշտօնապէս դադարած է քաղաքակրթուած երկիրներու մէջ: Մարդկութեան ներկայ տառապանքը ընկերական անարդարութիւնն է կը բղխի: Ժամանակը այն ալ պիտի լուծէ, բայց ցեղը յետոյ ուրիշ նոր հարցեր պիտի ունենայ իր առջև: Անհատին նման մարդկութիւնն ալ ունի իր մանկութեան, երիտասարդութեան և չափահասութեան շրջանը, ունենալով իւրաքանչիւր շրջանի յատուկ իր հրատապ հարցերը:

Պատերազմը այլազան դիմայեղումներ կրելով բիւրաւոր աչքերէ արցունքներ թափուելուն պատճառ եղած է. ժամանակ մը ցեղային ու կրօնական, ատեն մը տրնտեսական ու քաղաքական և այլ շարժառիթներով ընկերութեան մէջ որքան բաղխումներ ստեղծած ու ցեղը որքան նեղութիւններու ու տառապանքներու ենթարկած է: Կրնայ ըլլալ որ ապագային արեւն թափելու ձեռք տեղի ունենցած պատերազմներ զաղրին, սակայն անհատներու ինչպէս նաև ազգերու ու երկիրներու միջև մրցակցութիւնը չի դադրիր: Եւ քանի մրցակցութիւնը չի դադրիր, կեանքի պայքարը նոր փուլի մը մէջ մտած կը պահէ իր ընթացքը: Ահա՛ այս պայման է որ նեղութիւններու սեպի կուտայ կեանքի աւետարանի մէջ: Այս նեղութիւններու ձեռքը կը փոխուին բայց չեն վերջանար: Քաղաքակրթութիւնը որքան զարգանայ պայքարը այնքան աւելի կը սաստկանայ:

Մարդկային կեանքի մէջ նեղութիւնները ստեղծող պատճառներ մէկէ աւելի են: Երբեմն բնական ազդեանքներ — երկրաշարժ, ջրհեղեղ, փոթորիկ, եղանակի խնջարժ, ջրհեղեղ, սաստիկ տաքութիւն կամ տուժիւններ, մարդոց հանգիստը կը վրդովեն: Երբեմն ամբարիշտ մարդոց չար արարքներուն պատճառաւ անմեղներ ալ միասին կը տառապին: Երբեմն ալ տգիտութիւնն ու անփորձութիւնը և անգիտակ-

ցարար գործուած սխալներ վիշտերու ու նեղութիւններու տեղի կուտան անակընկալօրէն:

Միացեալ Նահանգաց Լեռնային Հին ատեն Անգլիոյ գաղթաւայրն էր: Եթէ Անգլիան լաւ վարուէր չէր կորսնցներ այս հարուստ գաղթաւայրը: Կորսնցուց թէև բայց անկէ քաղաքական խտտութիւն ու խոհմտութիւն սորվեցաւ, և ապա միւս գաղթաւայրերուն հետ սկսաւ մեղմ վարուել, և այդ իսկ պատճառաւ մեծցաւ ու աշխարհի ամէն կողմ տարածուեցաւ և 19րդ դարու ընթացքին զօրացաւ մեծապէս: Մենք հայերս ալ ունեցանք անցեալի մէջ մեր սխալները, բայց ամէն սխալ նոր փորձառութիւն կը սորվեցնէ և փորձառութիւնը մեզ կատարելութեան կը հասցնէ:

Վերջապէս փորձութիւններ, վիշտեր, ցաւեր ու նեղութիւններ կեանքի մէջ մէկ կամ տարբեր ձևով առաջ կուգան, չստանալով մեր կամքէն անկախ պատճառներով և չենք կրնար զանոնք արգելիլ: Քանի մարդ կ'ապրի նեղութիւնը իր անբաժան ընկերն է: Կարելի չէ զայն աշխարհէն վերցնել:

Գ. — Ի՞նչ պէ՞տք է ընել նեղութեան առեւ: Ոմանք կեանքի պայքարին մէջ յուսահատած՝ անձնապահութեան կը դիմեն, ազատուելու համար զիրենք շրջապատող ներքին ու արտաքին նեղութիւններէն: Իսկարիփտացի Յուդա այսպէս ըրաւ: Ընդհանրապէս կամքէ, կորովէ զուրկ և յոռեան եղողներն են որ կը դիմեն այս միջոցին: Բայց ասիկա դարման մը չէ նեղութիւններէն ազատուելու համար:

Ոմանք կ'աշխատին անտարբեր ըլլալ կեանքի ցաւերուն ու վիշտերուն հանդէպ: Նեղութիւնները թէև կը զգան բայց իրենց ուշադրութիւնը ուրիշ բաներով հետաքրքրելու կը ջանան որպէսզի կարող ըլլան մոռնալ այն տառապանքները՝ որոնց ենթարկուած են: Այս ալ լման դարման մը չէ նմանապէս մեր օձիքը ազատելու այն տառապանքներէն որոնք կը շրջապատեն մեր կեանքը:

Միջին դարու մարդիկ ուրիշ կերպ մըն ալ փորձեցին: Շատ մը քրիստոնեաներ աշխարհէն հրաժարած՝ իրենց ժամանակը վանքերու, մենաստաններու ու անապատներու մէջ անցուցին, կեանքի փորձութիւն-

ներէն հեռու մնալու և իրենց ներքին երջանկութիւնը այդ կերպով ապահովութեամբ մտադրութեամբ: Բայց ասիկա զիրենք կեանքի փորձութիւններէն չազատեց բոլորովին: Փորձութիւնը հոն ալ զիրենք գտաւ թէև տարբեր ձևի տակ ու տարբեր զիմայեղութիւններու ներքեւ: Մարդկութիւնը այս միջոցն ալ փորձեց աւելի քան հազար տարի, սակայն ասիկա ալ հիմնական դարման մը չէր նեղութիւններէն զերծ մնալու համար:

Նեղութիւններ աշխարհի վրայէն որեւէ կերպով չեն վերցուիր, տառապանքն ու ցաւը չեն անհետանար, այլ անոնց տոկաւու համար մարդ կրնայ բարոյական ներքին ուժերով զինուիլ ու յաղթել անոնց: Յիսուս երբ մեր երկրագունդին վրայ կ'ապրէր այսպէս ըրաւ, և Իր աշակերտներուն ալ միտքը պատրաստելու համար ըսաւ. «Աշխարհի մէջ թէև նեղութիւններ պիտուենեաք, բայց մի վհատիք, քաջասիրտ եղէք, ես աշխարհի յաղթեցի: Եթէ կուզէք դուք ես յաղթել, Աստուծոյ հաւատացէք և Ինձի ալ հաւատացէք»:

Ահաւասիկ այս է իսկական դարմանը նեղութիւններուն յաղթելու համար: Այսինքն չյուսահատիլ, չնեղանալ, այլ Աստուծոյ վստահիլ, և ամէն օր Անկէ ներշնչուած ստանալով բարոյական ու հոգեկան նոր ուժերով սպասադիմելու և այսպէս յաղթել կեանքի տառապանքներուն: Ուրիշ խօսքով, փոխանակ այդ տառապանքներուն առջև անճիկելու, զանոնք մէյ մէկ վերելքի սանդուխներ ընել, կեանքի աւելի բարձր մակարդակին հասնելու համար: Եւ այսպէս կեանքի բարի պատեւրազմը պատեւրազմելով յաղթութեան տիրանալ ու երջանկանալ: Այս է քրիստոնէական կրօնին մեզի թելադրած կերպը:

Մեր կեանքի Առաջնորդը այսպէս ըրաւ: Մեզի պէտք է վիշտեր ու ցաւեր ունեցաւ, Իր կեանքը Բեթղեհէմի կոտորածով սկսաւ և Գողգոթայի խաչով վերջացաւ: Բայց չյուսահատեցաւ և զատալիք չէր «Տառապանքներ կրեց որպէսզի տառապանքներու ենթարկուողներուն կարենայ օգնել» (Եբր. Բ. 18): Գալիլիոյ մեծ վարդապետը երբեմն նոյնիսկ լացաւ, արիւն արցունք թափելով և հառաչելով աղօթեց Իր Հօրը և Իր բարեպաշտութեան որպէս

արդիւնք լսուեցաւ Իր աղօթքը: Եթէ պէտէ ինքը Որդի էր բայց տառապանքներու մէջէն անցնելով հնազանդութիւն սորվեցաւ: Այս է Սրբազան Մատեանին վկայութիւնը Իր մասին (Երբ. Ե. 7-8):

Յիսուս չարհամարհեց կեանքի նեղութիւնները, այլ տոկաց անոնց հաւատքով: Եւ քանի տոկաց Իր հաւատքը այնքան զօրացաւ, և հաւատքը որքան զօրացաւ ինքը հոգեւոր կեանքի մէջ նոյնքան բարձրացաւ, և որքան բարձրացաւ նոյն համեմատութեամբ վեր և ղէպի վեր սաւառնեցաւ, ղէպի երկնային ոլորտները և Հօր Աստուծոյ շնորհաց դահլիճ: Ուրիշ խօսքով, որքան բարձրացաւ նոյնքան և աւելի Աստուծոյ սրտին մօտեցաւ և Անոր հետ շփուեցաւ, և Անոր կեանքի փառաց պատկերը Իր հոգիին մէջ գրոշմուեցաւ: Մեզի համար ալ ուրիշ ճամբայ չկայ այս մասին բայց եթէ հետեւի Յիսուսի հետքերուն:

Ինչպէս ոսկին սաստիկ ջերմութեան բովէն անցնելով աւելի և աւելի կը զտուի և մաքրուած դուրս կուգայ, նոյնպէս քրիստոնեայ հաւատացեալի մը համար վիշտը, տառապանքը, նեղութիւնը մէյմէկ հալոցներ են՝ որոնց մէջէն անցնելով օր ըստ օրէ կը զտուի, կը սրբուի, կ'ազնուանայ և Աստուծոյ ու մարդոց առջև օգտակար մէկը կը դառնայ:

Օր մը երկու մարդիկ իրարու հետ կը խօսէին. մէկը ըսաւ. «Եթէ ես արարիչ ըլլալի մարդը այնպէս կը ստեղծէի որ իր կեանքին մէջ բնաւ նեղութիւններ չունենար»: Միւսը սա պատասխանը տուաւ. «Մարդը դեռ լիման ստեղծուած չէ, հապաւմէն օր կը ստեղծուի տառապանքներու մէջէն անցնելով»: Կեանքի այս տառապանքներն են որ արարչագործութիւնը իր կատարելութեան կը հասցնեն: Քանզի արարչագործութիւնը իր լայն իմաստով կը շարունակէ տակաւին (creation is going on): Յիսուս ըսաւ. «Եւ Հայրս (Իր արարիչ) մինչև հիմա կը գործէ և ես ալ կը գործեմ» (Թովհ. Ե. 17):

Երկու նկարիչներ օր մը խաղաղութիւնը խորհրդանշող պատկերներ գծեցին: Մէկուն պատկերը կը ցուցնէր լիճ մը որ անգործ ու խաղաղ էր և զերծ որեւէ ալեկոծութենէ: Իսկ միւսին պատկերը ընդհակառակը կը ներկայացնէր ալեկոծեալ ու փոթորկա-

լից ծով մը, որուն մէջ կար ղէպի վեր ցցուած ժայռ մը, ուր բարձրաբերձ ծառի մը ճիւղերուն վրայ թռչուն մը թռած էր և օրն ի օրուն կ'երգէր, ուրախ և զուարթ: Այս վերջին պատկերը աւելի գնահատութեան արժանացաւ:

Աշխարհը նեղութիւններով լի փոթորկալից ծով մըն է և բնական իմն բերմամբ ալեկոծութիւններ ու փորձութիւններ անպակաս են հոն. բայց եթէ մէկը ապաստան մը ունի այդ փոթորկներուն մէջ ինքզինքը պաշտպանելու կրնայ պահել իր ներքին անգործութիւնն ու խաղաղութիւնը: Այդ ապաստանը կամ յաւիտեական անասան ժայռը Յիսուս է. նոյ իրեններուն հետ տապանին մէջ զերծ էր ջրհեղեղի ալեկոծութիւններէն ու արհաւիրքներէն: Զրհեղեղէն անոնք փնտսուեցան միայն որոնք տապանէն դուրս էին: Զուրը բարձրացաւ, ալիքները սկսան գոռալ, սակայն տապանին մէջ ապաստանողները ապահով էին: Որքան ջուր կը շատնար նոյ և իրենները այնքան աւելի ղէպի վեր կը բարձրանային: Նոյի այդ տապանը Յիսուսը կը խորհրդանշէ:

Ուրբն Պօղոսի կեանքը լի էր ալեկոծութիւններով և տառապանքներով, բայց յուսահատած չէր, քանզի Աստուծոյ յաւիտեական խոստումներուն վստահած՝ զըժուարութիւններուն վրայ վերէն կը նայէր, իրերը հաւատքի ակնոցով կը դիտէր, և հետեւաբար կ'ըսէր. «Եթէ պիտի գտնէ մեզ Քրիստոսը սէրէն, տառապանքը, նեղութիւնը, հալածանքը, կամ սո՞վը, մերկութիւնը, վտանգը և կամ տո՞ւրը, (ինչպէս գրուած է, ամէն օր քեզի համար կը սպաննուինք, մորթուելու ոչխարի պէս կը սեպուինք)»: Հապա այս ամէն բաներուն մէջ ալ աւելի յաղթող կ'ըլլանք Անով որ մեզ սիրեց: Վասնզի ես հաստատ գիտեմ թէ ոչ մահը, և ոչ կեանքը, ու ոչ հրեշտակները, և ոչ իշխանութիւնները, ու ոչ գորութիւնները, և ոչ ներկայ բաները, ու ոչ դալու բաները, և ոչ բարձրութիւնը, և ոչ խորունկութիւնը, և ոչ ուրիշ արարած մը կրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սէրէն՝ որ Քրիստոս Յիսուս մեր Տիրոջմով է:»

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ծ Տ Ե Ա Լ Ծ Ն

Մերք կը կարծեմ թէ հունիս մ'ես դուն, ինկած խորունկն իմ էութեան,
Եւ կ'ունանաս շրմորհագեղ, հասակն ի վեր ժամանակին.

Մերք ալ կ'զգամ ու կը տեսնեմ ըզբեզ աչքով մտածումին

Արդէն փարքամ, ու պերն այնքան, բռնուած յոյզէն հասունութեան:

X

Գեղեցկութիւնըդ այսօրուան, ի զօրութեան՝ քու մէջըդ կար,
Բոյրով օծուն, հիւքով գեղուն, պրտուղներըդ ճիւր քարութեան
Ջոր իբրեւ քայռ եւ իբրեւ զարդ կախեր եւ արդ հիւղերդ ի վար,
Ամլութեան քով այլոց ըզբեզ կ'ընեն ամբողջ հպարտութեան:

X

Հո՞ւնս մ'ես միայն, ի զօրութեան, թէ հառազայք գաղափարի,
Երա՞զ արդեօք, թէ կենդանի շունչը նախնեաց, շիր հաւասփի,
Ոսկի թելակ, վարար գետակ, որ կը հոսիս սրտերն ի վար,
Չե՞նք մը հզօր, որ ամէն օր կը քրքռացնէ լարերը նոր:

X

Դուն հառազայք եւ գաղափար, երազ եւ կամ խորունկ հաւասփ,
Ոսկի թելակ, խելառ գետակ, գա՛նձ անյատակ եւ կամ սին փառք,
Աւանանային հասուն այգի, քեզ կրէի, քեզ նմէի
Հնձանին մէջ իմ հոգիիս, համէն, բոյրէն արբենայի...:

ԶԱՒԷՆ Ա. Զ.

ԵՆԶՈՒՆՆԵՐ

Տէ՛ր, եթէ որ մը աչներն այս փակէիր պիտի ալ,
Զանոնք ինչո՞ւ վառեցիր հրմայներովը կեանքին,
Ու քողուցիր որ ետն միշտ նայումսներն երկարին:

Տէր, եթէ որ մը չորնար պիտի աղբիւրն վայելէին,
Տարիք ինչո՞ւ Դուն քայլերն անոր զով աղբ մինչեւ,
Ու քողուցիր որ ծարաւ ցրտերն ըմպեն նեւ ի նեւ:

Հրայրքն ինչո՞ւ երազին՝ Տէր, նետեցիր ւրտերուն,
Պիտի նախիրին մէջ եթէ կոտորէիր քեւը անոր,
Եւ ձգէիր վար յանկարծ քոչունին պէս վիրաւոր:

Տէր, եթէ որ մ'ալ մնար պիտի անսուն՝ անձրեւին
Մարդն այս, ինչո՞ւ ունեցաւ եղիփներու բոյրը սափ,
Եւ զսաւ որ մ'ապաստան միայն անոր յուշին տակ:

Եւ ցրտերուն զինիին ծարաւն ինչո՞ւ դիւր Տէր,
Խնկոյթին մէջ փռուէր պիտի բաժակն երբ յանկարծ
Զեռներուն մէջ, համբոյրին երանութեան չհասած:

Եւ վերջապէս՝ Տէ՛ր, ինչո՞ւ կեանքի շնորհն այս՝ Մարդուն,
Որ մօտեցաւ Քեզի միշտ փորձեց ճանաչով մը անմար,
Եթէ դառնալ որ մ'անմահ պիտի երբեք չկրնար:

Վ.Ս.ԶՐԱՄ ՄԱՎԵՍԵ

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Պ Ծ Ը

Մտին մէջ ու մարմնոյն՝ օ՛ր պահանջն այս յամառ՝
 ձանկնալու, շոյելու, երգելու կեանքն անհուն...
 Այլերուն մէջ կարօտ, սրտին մէջ անհամար
 Տեսիլներ, մինչ ձայնին մէջ կանչե՛ր յարանուն...:

Անջրպէսն աղօթքով, սրտունջով կը լեցուի...
 Պաղասանքն աչերուս ուղղուած վե՛ր, կապոյտին՝
 Խուսափում չե՛ր երբեք օրերէն ներկայի,
 Վերադարձ է ընդմիջէ դէպի կեա՛նք անձկագին:

Ո՛վ Աստուած, աղօթքներս երբ ի Քե՛զ կը քոչին՝
 Կը դառնան հոգիիս՝ անձագանգ զերք բաժուն՝
 Եւ կ'ուղղուին էութեանս, ձեռներուս ցաւագին.
 Ես ինձմով կրկնելու ձայնիդ իմ հոծութիւնն...:

Օ՛ր բնութիւն, խայծերուդ կը նանչնա՛մ երանգներն.
 Տառապանքս հոգեցունց պատգամ մ'է վեհագոյն
 Որպէսդի ընթանամ վիհերէն անվեհեր,
 Եւ հոգւոյն խորերէն՝ ներշնչման քաղեմ հուրն՝
 Ինչպէս վարդ մ'անդունդին եզերէն մըքաւսուեր...:

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ

ԲՆՆՆՍԻՐԱԿԱՆ**ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ****ՍԻՒՆԱԿ ԵՐՐՈՐԴ**

1. — Կաթը վայրի անասուններու,
2. — սովոր էր ան զինել:
3. — Հաց զրին անոր առջեւ:
4. — Շփոթեցաւ. զիտեց,
5. — ու պէնեցաւ:
6. — Էնկիզուն չէր զիտեր,
7. — թէ հացը՝ ուտելու համար էր:
8. — թէ քմեղիքը՝ խմելու համար՝
9. — չէր ուտուցուած ան:
10. — Պերճաղիճը բացաւ իր բերանը,
11. — ու ըսաւ Էնկիզունին:
12. — «Կե՛ր հացը, ո՛վ Էնկիզու»,
13. — պա՛մանն է ան կեանքի:
14. — Խմե՛ք քմեղիքը՝ սովորո՛թն է ան
երկրին:
15. — Էնկիզուն կերաւ հացը,
16. — մինչեւ յազուրդ:
17. — Ըմեղիք խմեց,
18. — եօթը սկահ:
19. — Իր հոգին ազատ դէպք (ու) զուարթ:
20. — Խայտաց իր սիրտը:
21. — Իր դէմքն արտափայլեց:
22. — Շփեց [իր մազերը]՝³⁴
23. — իր թաւ մարմինը:
24. — Օձեց ինքզինքը իւղով,
25. — ու դարձաւ մարդ էակի մը հանդոյն:
26. — Զգեստ մը հագաւ,
27. — փեսայի մը նմանեցաւ:
28. — Ասաւ իր գէնքերը,
29. — որսալու համար առիւծներ:
30. — (որպէս զի) հօտարածները զիչերը
հանգիլ կարենան:
31. — Բանեց գայլերը:
32. — Բանեց առիւծները:
33. — (Նոյնիսկ) չափահաս խաչնարածնե-
րը կրցան նիրհել:
34. — Էնկիզուն էր անոնց գէտը,
35. — (ինքը՝ այս) հզօր մարդը՝

36. — զիւցազն մը չքնաղ:

37. — ին, ըսաւ:

(Հուրջ հինգ տողերու ընդհատ մը).

ՍԻՒՆԱԿ ԶՈՐՐՈՐԴ

(ու՛թը տողերու լրատ մը).

9. — Հաճոյացաւ:
10. — Երբ բարձրացուց իր աչքերը,
11. — տեսաւ մարդ մը:
12. — ըսաւ պերճաղիճին:
13. — «Աղի՛ճ, բե՛ր մարդը:
14. — Ինչո՞ւ եկած է հոս:
15. — Ըսել³⁵ կ'ուզեմ իր անունը:
16. — Պերճաղիճը կանչեց մարդը:
17. — Գնաց անոր մօտ, ու ըսաւ³⁶ անոր:
18. — «Տէր, ո՞ւր կ'արտորաս:
19. — Ի՞նչ է (նպատակը) քու տաժանելի
ուղեւորութեան³⁷:
20. — Մարդը բացաւ իր բերանը,
21. — ու ըսաւ Էն[կիզու]ին:
22. — «Ազգականութեան³⁸ տան մէջ . . .
23. — մարդոց ճակատադիրն յիրաւի,
24. — նշանուաքի³⁹:
25. — քաղաքին վրայ հաւաքած էր աղ-
տեղութիւն,
26. — դնելով տարօրինակ բաներ հէք քա-
ղաքին վրայ:
27. — Քառուղեան Ուրուկի արքային հա-
մար,
28. — բաց է կանանոցը(?) ժողովուրդին,
ամուսնական ընտրութեան համար:
29. — Դիւլգամէշին՝ քառուղեան Ուրուկի
արքային համար,
30. — բաց է կանանոցը(?) ժողովուրդին,
31. — հարսի ընտրութեան համար:
32. — Կը բեղմնաւորէ ան օրինաւոր կի-
ները,

(³⁵) Lu - ush - me ընթերցանութեամբ, տե՛ս, F. M. Böhl, Het Gilgamesj - Epos, Amsterdam, 1941, էջ 123:

(³⁶) Տե՛ս, Orientalistische Literaturzeitung, 1933, XXXVI, էջ 520:

(³⁷) Տե՛ս, Orientalistische Literaturzeitung, 1933, XXXVI, էջ 519:

(³⁸) Հասարակութեան տունը, ուր քաղաքի մարդիկը կը հանդիպէին իրարու, A. Heidel, The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels, Chicago, Illinois, հրատ. 1946, էջ 30:

(³⁹) Իմաստով անորոշ, տե՛ս, James B. Pritchard, Ancient Near Eastern Texts, relating to the Old Testament, Princeton, New Jersey, 1950, էջ 78:

(³⁴) Տե՛ս, Zeitschrift für Assyriologie, XLII, էջ 105:

33. — ինք՝ առաջինը,
 34. — ապա ամուսինը⁴⁰;
 35. — Որոշումովը աստուածներու, (այս-
 պէս) էր վճռուած:
 36. — Իր պորաւարը կտրուելէն ի վեր,
 37. — ահա՛ իր ճակատագիրը:
 38. — Մարդուն խօսքերուն՝
 39. — իր դէմքը տժգունեցաւ:
 (երեք տողերու ընդհատ մը).

Ս Ի Ն Ա Կ Լ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ

(չուրջ վեց տողերու լրատ մը).

7. — [Էնկիդուն] կը քալէ [առջեւէն],
 8. — ու պերճադիճը իր [ետ]եւէն:
 9. — Երբ ան մուտք գործեց քառուղեան
 Ուրուկը,
 10. — խաժամուծն անոր չուրջ հաւաքուե-
 ցաւ:
 11. — Մինչ ան կը կենար փողոցին մէջ՝
 12. — Ուրուկին քառուղեան,
 13. — Ժողովուրդը հաւաքուած էր,
 14. — խօսելով իր մասին:
 15. — «Գիլգամէշին կը նմանի
 16. — (աւելի) կործ է (սակայն) հասակով.
 17. — (բայց) ոսկ[րով աւելի] ուժեղ.
 18. —
 19. — [Հգորագոյնն է արձակադաշտի. դո-
 րու]թիւն ունի ան.
 20. — կաթը վայրի անասուններուն,
 21. — սովոր էր ան զինէն:
 22. — Ուրուկի մէջ, անդադար, զէնքերու
 (շաշիւն⁴¹ պիտի ըլլայ):
 23. — կը գուարճանային մարդիկ:
 24. — «Ախոյեան մըն է երեւան եկած (իրը
 մրցակից)՝
 25. — վայելուչ արտաքինով մարդուն՝
 26. — աստուածատիպ Գիլգամէշին՝
 27. — մրցակից մըն է երեւան եկած:
 28. — Իշխարային⁴² համար, անկողին
 29. — մըն է յարգարուած:
 30. — Գիլգամէշ
 31. — զիշերը

32. — մինչ ան կը մօտենայ.
 33. — [Էնկիդուն] կը կե[նայ] փողոցին մէջ,
 34. — խափա[նելու ան]ցքը
 35. — Գիլգամէշին:
 36. — իր ուժով:
 (չուրջ երեք տողերու լրատ մը).

Ս Ի Ն Ա Կ Վ Ե Ց Ե Ր Ո Ր Դ

(գրեթէ հինգ տողերու ընդհատ մը).

6. — Գիլգամէշ [տեսաւ Էնկիդունը].
 7. — արձակադաշտի վրայ [ձնած էր ան],
 8. — խիտ էր [անոր մազը]:
 9. — Ելաւ ու [գնաց],
 10. — անոր առաջ:
 11. — Դէմ առ դէմ եկան երկրի չուկան,
 12. — Էնկիդուն գոցեց գուռը
 13. — իր ոտքով.
 14. — չթոյլատրեց որ Գիլգամէշը մօտէ,
 15. — Բռնամարտեցան իրարու հետ,
 16. — պոռոչելով ցուրերու նման:
 17. — Խորտակեցին զրան բարաւորը.
 18. — (այնպէս որ) պատը սասանեցաւ:
 19. — Գիլգամէշն ու Էնկիդուն,
 20. — կոփամարտեցան իրարու հետ,
 21. — պոռոչելով ցուրերու նման:
 22. — Զախջախեցին զրան բարաւորը.
 23. — (այնպէս որ) պատը սասանեցաւ:
 24. — Գիլգամէշ ծնրազիր⁴³
 25. — իր ոտքերը՝ գետնին:
 26. — Իր գայլորթը մեղմացաւ:
 27. — Իր կուրծքը հանդարտեցաւ:
 28. — Երբ իր կուրծքը իջաւ,
 29. — Էնկիդուն,
 30. — ըսաւ իրեն՝ Գիլգամէշին:
 31. — «Քու մայրն իրրեւ անզուգական
 մէկը՝
 32. — «Վայրի կովը ցանկապատի»՝
 33. — նինսուննան՝
 34. — քեզ է ձնած:
 35. — Մահկանացուներու վերեւ, կը բարձ-
 րանայ քու գլուխը:
 36. — Թագաւորութիւն՝ ժողովուրդներու
 (վրայ)՝

(⁴⁰) Փոխան «mu-uk»-ի «mu-tum»՝ «ամուսին»
 ընթերցանութեամբ. տե՛ս, Orientalistische Lite-
 raturzeitung, 1933, XXXVI, էջ 521.

(⁴¹) Տե՛ս, James B. Pritchard, Ancient Near
 Eastern Texts relating to the Old Testament, Prin-
 ceton, New Jersey, 1950, էջ 78.

(⁴²) Իշտար զիցունուոյ ձև մը:

(⁴³) Կարգ մը կնիքներու վրայ, կը տեսնուի
 նոյն զիրքը յաղթական ըմբիշի, որ կը յաջի
 բարձրացնել գետնէն իր սօսիւր, բռնելով անոր
 անոր գօտիէն, իր գլխուն վերեւ, ու մինչ ինք
 ծնրազիր. Orientalia, 1948, XVII, էջ 30. Journal
 of Near Eastern Studies, 1948, VII, էջ 264.

37. — Էնլիլ սահմանած է քեզ համար:»
 38. — Երկրորդ Տախնակ:
 39. — [Քու ուժը զինքը] կը դերադանցէ

ՏԱԽՏԱԿ ԵՐԴՈՐԴ

Բաբելական և ասուրական բնագրերով հասած է մեզի այս տախտակը. հնագոյնը բաբելականն է, արձանագրուած Yale տախտակին վրայ, հրատարակուած Jastrow-ի և Clay-ի կողմէ: An Old Babylonian Version of the Gilgamesh Epic, Երկին մէջ, New-Haven, 1920, տախտակ 1-7: Բաբելական բնագիրը կը պարունակէ Հարունակութիւնը Pennsylvania տախտակին: Ասուրական բնագիրը հատուածական է:

ՍԻՒՆԱԿ ՍԻՍԱՋԻՆ

(տասնհինգ տողերու լրատ մը).

13. — «Ինչո՞ւ» կը փափաքիս⁴⁴,
 14. — [ըն]ելու [այս բա]նը.
 15. — շատ,
 16. — [կը բաղ]ձա[ս],
 17. — [իջնել ?] [ան]տառը.
 18. — պատգամ մը
 19. — Համբուրուեցան,
 20. — ու կնքեցին բարեկամութիւն մը:

(կոտորուածք)

ՍԻՒՆԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

- 58-60. — (Գրեթէ փճացած).
 61. — [Գիլգամէշի] մայրը [որ հմուտ է ամէն ինչի],
 62. — [բարձրացուց իր ձեռքերը Շամաշի] առ[աջ].
 63. — որ
 64. — հիմա [?],
 65. —

(կոտորուածք)

72. — Ար[տասու քննրով] [լիցուեցան] [էն-կիդու] աչքերը:
 73. — Իր սիրտն [էր հիւանդ],
 74. — [եւ] հառաւեց [դառնօրէն]:
 75. — [Յիրաւի, էն] կիդու [աչքերը] ար-ցունքնրով լիցուեցան:

(⁴⁴) Էնկիդու անզօր կը մնայ, իր հոգեբուխ աղբրներով, տարհամօղելու իր սրտակից բարեկամ Գիլգամէշը չիրագործելու իր արկածալից արշաւանքը Քուլօվօվային զէմ՝ մայր ինքնուանտախին ահաբեկու գէտին:

76. — Արա[ցաւ] [ունեցաւ],
 77. — [եւ] հեծեց [դառնօրէն]:
 78. — [Գիլգամէշ զթ]աց անոր վրայ,
 79. — [ու ըսաւ] Էնկիդուին,
 80. — «[Ո՞վ բարեկամ, ինչո՞ւ] քու աչ-քերը,
 81. — [արտա]սու քննրով [եւ ի].
 82. — քու [սիրտն] [այնքան վիրաւոր].
 83. — [որ կը հառա]չես [դառնօրէն]:»
 84. — Էն[կիդու բացաւ իր բերանը],
 85. — ու ըսաւ Գիլգամէշին,
 86. — «Ժիչ⁴⁵ մը, բարեկամ,
 87. — իմ նեարդներն է կաշկանդած.
 88. — բազուկներս են ուժաւորացու.
 89. — ուժս է անզօր:»
 90. — Գիլգամէշ բացաւ իր բերանը,
 91. — ու ըսաւ Էնկիդուին:

ՍԻՒՆԱԿ ԵՐԴՈՐԴ

(չուրջ չորս տողերու լրատ մը).

96. — «[Անտախին մէջ կը բնակի] ահեղ [Քու] վազան:
 97. — [Ապա]նենք [զայն, ես եւ դուն],
 98. — [Ջն]ջելու համար [ամէն չարքը եր-կրէն]:»
 99-102. — (Թարգմանուելու համար, չա-փազանց հատուածական):
 103. — Էնկիդու բացաւ իր բերանը,
 104. — ու ըսաւ Գիլգամէշին:
 105. — «Հասկցայ (ատկայ), ո՞վ իմ բա-րեկամ, երբ լեռներու վրայ,
 106. — կը դեղերէի պաճարին հետ.
 107. — տասը հազար փարախ⁴⁶ (հեռաւո-րութեամբ) կը տարածուի (?) ան-տառը⁴⁷.
 108. — [«Ո՞վ է ան» որ պիտի թափանցէր անոր խորը].
 109. — [Քու վա]զան՝ որուն գոչիւնն է քըր-հեղեղ — փոթորիկը.
 110. — բերանն է հուր.
 111. — չունչը մահ.
 112. — ինչո՞ւ կը փափաքիս⁴⁸ (արդարեւ)

(⁴⁵) Sht., Zeitschrift für Assyriologie, 1934, XLII, էջ 167. James B. Pritchard, Ancient Near . . . էջ 79.

(⁴⁶) Bérus հեռաւորութիւն և ժամանակ մատ-նանշող չափ մը. միանգամայն բառ առ բառ «կրկնաժամէ նշանակող»:

(⁴⁷) A. Heidel, The Gilgamesh Epic . . . էջ 35.

(⁴⁸) Ասումի նրբութեան չէ կարելի վերադրել

113. — այս բանը կատարել.
114. — անհաւատար մարտ մըն է,
115. — Քուվափալի:
116. — Գիլգամէշը բացաւ իր բերանը,
117. — ու լըսաւ էնկիդուին:
118. — «Մագլըցիմ պիտի [մայրիներու] լեռը.
119. — [երթամ պիտի անտա]ռը.
- 120-23. — (գրեթէ փճացած).
124. — կացին մը [ոկ թող մեր նեցուկն(?) ըլլալ].
125. — դուն [մնացիր հոս, եթէ կ'ուզես (?)].
126. — ես, կ'ուզեմ եր[թալ].
127. — էնկիդուն բացաւ իր բերանը,
128. — եւ ըսաւ [Գիլգամէշ]ին:
129. — «Ի՞նչ պէտք երթանք պիտի
130. — [մայրիներու] անտառը.
131. — (ո՞վ) Գիլգամէշ, մար[ախ] մըն է անոր գէտը:
132. — Հոգը է ան: Զի նն[ջեր] երբէք:
133. — Քուվափա
134. — Աղաղ
135. — ան

ՍԻՒՆԱԿ ԶՈՐՐՈՐԴ

136. — Պահպանելու համար [մայրիներու անտառը],
137. — [էնկիլ սահմանած է զինքը], սարսափ մ'իրբեւ [մարդոց վերեւ]:

Ասուրական բնագրի երկրորդ տախտակին հինգերորդ սիւնակին պատկանող հատուած մը՝ կը պարունակէ հետեւեալ տողերը, հրատարակուած, R. Campbell Thompson-ի կողմէ, իր *The Epic of Gilgamesh* ին մէջ, Oxford, 1930, տախտակ տասը:

1. — «Պաշտպանելու համար մայրիներու [անտա]ռը,
2. — էնկիլ սահմանած է զինքը, սարսափ մ'իրբեւ մահկանացուներուն.
3. — Քուվափան՝ որուն զոչիւնն է ջըր-հեղեղ — փոթորիկը, բերանը՝ հուր, չունչը՝ մահ:

սա կանխումները հակասադրական երթի, որոնք յորդ յուզականութեան մը սարսուռովը կը թըր-թըռայեն երկը. այլ, այս յանկերգեալ տողե-րով, զիւցազնեղակ քերթողը, կը քանայ չնու-զեցնել ուշադրութեան թափը իր ունկնդիրնե-րուն, որոնք ծանօթ են զբոյցի իւրաքանչիւր արարին: *Orientalia*, XVII, 1948, էջ 32.

4. — Վաթսուն փարսախէն, կրնայ լսել ան՝ վայրի կողերն իր անտառին: Ո՞վ է ան որ պիտի իջնէր անոր անտառը⁴⁹,
5. — Պահպանելու համար մայրիները, էն-կիլ սահմանած է զինքը, սարսափ մ'իրբեւ մահկանացուներուն:
6. — Ան որ կ'իջնէ անոր անտառը, տկա-րութիւնը զինքը կը համակէ:

(հին բարեխաղան բնագիրը կը շարունակէ).

138. — Գիլգամէշ բացաւ իր բերանը,
139. — եւ ըսաւ [էնկիդու]ին:
140. — «Բարեկամ, ո՞վ զիւր է մ[ահէն].
141. — լո՞վ՝ աստուածները կ'ա[պրին] ցոլիւ Շամաշին հետ.
142. — զաւով մարդկութեան՝ համբուած են անոր օրերը.
143. — հո՞վ է սոսկ, ինչ որ կ'ընեն (մար-դիկ):
144. — Հոսկէ⁵⁰ իսկ կը դարհուրիւ մահէն:
145. — Ի՞նչ է պատահած քու զօրութեան զիւցազնական:
146. — Երթամ պիտի քու առջեւէն.
147. — քու բերանը թող ձայնէ ինձ: — «Մօտեցի՛ր, մի՛ երկնչիր.»
148. — երբ իյնամ, կերեմ պիտի անուն մ'ինձ համար:
149. — «Եկա՞մ է Գիլգամէշը» (պիտի ըսնի, «մարտի մէջ»)
150. — Քուվափային դեմ անեղ:»
151. — Իմ շահաւիգն է ծնած իմ տան մէջ:
152. — գիտես ամէն ինչ:
- 153-156. — (Դրեթէ փճացած):
157. — «[Այսպէս կան]չելով զիւս, վշտա-ցուցիւր իմ սիրտը.
158. — (սակայն) [պիտի իմ ձեռքը] զն[իմ] (անոր),
159. — ու կտրեմ պիտի մայրիները:
160. — Պիտի ինձ համար յաւերժական ա-նուն մը կերեմ:
161. — Բա՛րեկամ, յանձնարարեմ⁵¹ (?) պի-տի զարբններուն.

(⁴⁹) Այս տողը վերահաստատուած է, հրա-տարակուած բնագրի մը վրայէն, յիշատակուած A. Heidel-ի կողմէ, *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels*. Chicago, Illinois, 1949, էջ 36.

(⁵⁰) Ուրուկէն:

(⁵¹) Տե՛ս, James B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts* . . . էջ 79.

162. — պիտի ձուլեն [զէնքեր] մեր ներկայութեան:

163. — [Յանձնարարեցին (?)] անոնք դարբիններուն:

164. — Արհեստաւորները նստեցան (ու) ժողով մը զուգարեցին:

165. — Մեծ ուրազներ ձուլեցին:

166. — Կացիններ ձուլեցին, իւրաքանչիւրը երեք տաղանդնոց⁵²:

167. — Մեծ թուրեր ձուլեցին:

168. — Հեղբերով՝ երկու տաղանդնոց,

169. — սուսերազունդերով⁵³ (9) դաստապաններու վրայ (?), իւրաքանչիւրը երկու տաղանդնոց:

170. — սուրերուն, երեսուն մասս ոսկի իւրաքանչիւրը:

171. — Գիլգամէշն ու Էնկիդուն, իւրաքանչիւրը ունէր տասը տաղանդնոց հանդերձանք մը:

172. — [Ուր]ուկի [մայրաղ]լան մէջ՝ իր եօթը նիզերով:

173. — խաժամուժը հաւաքուած էր:

174. — քառուղեան Ուրուկի փողոցին մէջ:

175. — Գիլգամէշ,

176. — [երէցներն Ուրուկին] քառուղեան,

177. — [. նստեցան իր առջեւ:

178. — [Եւ Գիլգամէշ ըսաւ [անոնց]:

179. — «[Լսեցէ՛ք, ո՛վ երէցները ես] ուղեան [Ուրուկի]:

180. —

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱԲՂ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 8)

(⁵²) Տաղանդ մը հաւասար էր վաթսուն «մաս»-ի՝ լիարի:

(⁵³) A. Heidel, The Gilgamesh Epic . . . էջ 37:

ՊԼՏՄԸ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՊ ԱՐԺԱԿՈՒՆԻ

6.

Պապ Թագաւորի կեանքը եւ գործունեութիւնը ուսումնասիրող մէկը, մեծ ցփութեան կը մասնուի ի սես Փաւսոսի անասելի ասելութեան դէպի երիտասարդ այս արքան: Դուն որ ապշած էիր Եղիշէի սանձարձակ, մոլեռանդ բռնամտեան հանդէպ Մարգարան Վասակ Սիւնիի, շքունեղ կը խածնես այն փրփեթախ կասաղութեան, որով Փաւսոս իր հրաշէկ ցասման մտակները կը շաչեցնէ զժգախ եւ ողբերգական քաղաւորի զլխին:

Այս պարագան յոյժ ցաւալի է, քանզի Պապի մասին սկզբնական միակ հայ աղբիւրը Փաւսոսն է: Յաջորդական պատմիչներ, որոնք Չորրորդ դարու անցները կը յիշեն, առաւել կամ նուազ չափով կը կրկենն Փաւսոսի ըսածները:

Բացի Խորենացիի Պատմութեան մէջ քանի մը տողով տուած բանկազին մէկ տեղեկութեան, որ Պապի անձին եւ գործունեութեան շատ մը մուր կէտեր կը բացատրէ, լինչպէս նաեւ կը լուծէ Փաւսոսի կրֆոս Բենին զազսնիքը: Մեր այս զբիւն մէջ մանրամասն կ'անդրադառնանք այդ կէտին:

Որքան անպատեխօրէն յուզիչ է սեսնել այս անբախտ Արշակունի քաղաքը, որ իր բաներեք տարիք չկրցաւ լնցնել, աւելի քան 1,500 տարի հայ սերունդներու բաժանումին ենթարկուած, որովհետեւ բոլոր հետազայ պատմիչներ, գրեթէ մինչեւ մեր օրերը, պարզապէս կրկնեցին այն գեներալին պակերը որ Փաւսոս գծեց:

Անոնք չուգեցին, կամ քեռեւ իրենց մտքն իսկ չանցաւ, Փաւսոսի վկայութիւնը մանրագնին քննութեան ենթարկել, շտապ ըմբռնելու Արքայի կարծաւ քաղաւորութեան շրջանին կատարած գործերուն զրդապատկանները, կռադասելու զանոնք, եւ ապա իրենց քննութեան լոյսով ի յայտ եկած նկարը բաղդասելու Փաւսոսի ներկայացուցածին հետ, որպէսզի իմանան քեւ աղիւօ՞ք Պապ իրապէս ստանալէն աւելի սեւ եր:

Հասկնալի է քե, անցեալ դարերու բնաբացին, այն հայ պատմագրողները, որոնք իրենց ժամանակակից պատմութիւնը գրելով մեկեղ, հին դեպքերու ալ նկարագրութիւնը ներկայացնել ուզեցին ընթերցողին, պարզապէս կրկնեցին հին մատենագիրներու պատմածները: Քննական մեթոդով, մեկնաբանել կամ վերլուծել, բոլորովին անձնօրբ բաներ ըլլալուն, մանաւանդ դարերով նուիրականացած պատմագիրներու վերաբերմամբ, Պապր պաճուեցաւ այն դժոխային գաղափարներ մէջ ուր Փաւստոս բանարկեց զինք:

Երեսասարդ Պապր, Փաւստոսի էջերէն դուրս կուգայ անոնցի հեռէ մը, անյուստեհն բարբախտած ամենայնոյն ալլաներու քան ճիշդութեան մէջ: Երբ քառածները իրաւ են, կը գործածանա քե ինչպէս իր շուրջիները նոյնիսկ ամիս մը կըցած են տակալ այս գաղափարին, ուր մնաց բանի մը տարիներ:

Փաւստոսի ներկայակնէր երկու զոյն միայն ունի. սպիտակ եւ սեւ: Սպիտակը, ինչ մ'ալ երանական լուսավորելով խառնուած: Սեւը, զեհեհի մուրով շաղկապուած:

Անոր կողմնակցական ոգին միմիայն աւելորեան լարը չհնչեցներ, այլ նոյնքան եւ աւելի եռանդով փառաբանութեան փողը, երբեմն այնքան չափազանցեալ շեշտով, որ ծիծաղը կընայ շարժիլ: Ա՛հ, ան իրեն տեսլի անձներ վար նետելու համար՝ իրեն սրտին փափաքած խորութեամբ գահավիժ անդունդ չկրնար զսնել, ինչպէս ալ իր հաւանածներուն համար, զոյնիսկ բարձրութիւն:

Չոր օրինակ, առնենք Ասորի Դանիէլ Նախկնդոսը, որ բաղդասմամբ վերանա եւ Ներսէս Կարողիկոսներու, երկրորդական զծի վրայ կուգայ, սակայն Փաւստոսի աչքին անոնցմէ աւելի հրաշագործ մեկն է: Կարգանք.

«Սա (Դանիէլ) զարմանալի մարդ էր, մեծամեծ նշաններ եւ սքանչելիքներ կը գործէր Յիսուս Քրիստոսի անունով: Առանց կօշիկներ հանելու ոտով քաշելով գետերու ջրերուն վրայէն կ'անցներ, եւ ոտները չէին քշուեր: Ստակառու ձմեռներուն, երբ ձիւնը կը կուտակուէր լեռ ու ձոր, եւ ան նամբորդել ուզէր այդ ասեմ այդ լեռներու վրայէն, ձիւնը անմիջապէս կը հալէր, կը ցամփէր: Իսկ երբ հեռու տեղ երթալ կ'ուզէր, առանց իր կողմէ որեւէ նիւթի, փայլակի նման կը սլանար եւ կարծես բռնելով ան-

միջապէս ինքզինքը կը զսնէր իր ուզած տեղը: Ան մեռելներ կը յարուցանէր, հիւանդներ կը բժշկէր, եւ դեռ ասոնցմէ աւելի նշաններ ու սքանչելիքներ կը գործէր, որ նոյնիսկ գրով նկարագրել կարելի չէ»:

Եւ Դանիէլ մինակը չէ: Հեղինակը կը յիշատակէ բանի մը անապատական միտքնականացներ, որոնց իւրաքանչիւրին համար հրաշագործութեան բաներ կը գրէ: Ջրի վրայ քաշել իրեն համար մասնաւոր հրապոյր մը ունեցած ըլլալու է: Շաղկապ անունով անապատականն ալ Դանիէլի պէս ջրերու վրայ կը քաշէ առանց ոտները քշելու: Անոր ամենօրեայ ընկերները առիւծներն են, եւ աւելի բան բառն առիւծ միտք իր հետ կը նստ. բորգեն, եւայլն:

7.

Այժմ կարգանք մեկ երկու նմոյշ Փաւստոսի քառածներէն Պապ Թագաւորի մասին:

Կարծես վախճանով որ ընթերցողը անուշադիր կընայ ըլլալ, Պատմութեան ընթացին երկու տարբեր տեղ, Դ. Գիրք՝ 44րդ Դիւլիս, եւ Ե. Գիրք՝ 22րդ Դիւլիս, կը յակարկեն Պապին: Թագաւորի գործերու մասին ուրիշ զուլաներու մէջ ալ յիշատակութիւններ տեսնուին, բայց վերոյիշեալ երկու զուլաներու մէջ մարդն է որ կը ներկայացնէ:

44րդ Դիւլիս.

«Երբ մայրը զայն ծնաւ, որովհետեւ անօրէն մարդ էր եւ Աստուծէ բնու վախ չուներ, մայրը զայն դեւերուն նուիրեց, եւ բազմաթիւ գեւեր մանուկին մէջ բնակեցան եւ զինք կը վարէին իրենց ուզածնուն պէս: Ան սնաւ, մեծցաւ եւ մեղքեր գործեց, ինչպէս, պողոնկութիւն, պիղծ արուագիտութիւն, անասնագիտութիւն եւ զազելի, զարեղի գործեր, բայց մանաւանդ արուագիտութիւն: Ասոնցմէ զատ ինքն ալ ուրիշներու կ'իպանար, եւ այսպէս զազելի գործերու մէջ քաշաւոր էր:

«Անգամ մը մայրը անոր արուագիտութիւնը իմանալուն, չկրնալով այդ վատնուն խայտառակութեան համբերել, որդւոյն սենեկապանին պատուիրեց որ երբ ան պղծութեան համար մարդ կը պահանջէ, զինքը ներս կանչէ: Երբ պատանի Պապ անկողին մտնելով մարդ ուզեց պղծութեան համար, մայրը ներս մտաւ եւ զուլին առաջ նստաւ:

ցողին կը ներկայացնէ Պապ Թագաւորին այս սարսափազդու հրեշտային պատկերը, կը սանձէ իր փրփրած եռանդը եւ բոլորովին կը դժկամակի մեզի յայտնելու քէ դեռասի Արեան ժամանակը տարեկանին արդէն ամուսնացած էր Զարմանդուխտ իշխանունիին հետ, եւ քան ի տարեկան չեղած երկու մանչ զաւակներու հայր էր!։ Զե՞ որ երիտասարդ Պապի մահէն հազիւ տաս տարի վերջ իր երկու զաւակները, երկուքն ալ ամուսնացած, երկու Լայաւսաններու քաղաւորներ կ'ըլլան, ըստ միեւնոյն Փաւստոսի։

Իսկ երբ փորձուիս եւ Փաւստոսին հարցընես քէ Պապ ե՞րբ կը գործէր այդ անպատկերի մեղքերը, որոնք կը յիշէ իր գրքին մէջ, «Պապականութիւն, պիղծ արուագիտութիւն, անասնագիտութիւն, եւ զազրելի, զարեղի գործեր, բայց մանաւանդ արուագիտութիւն»։ Ե՞րբ է որ Պապին մայրը անոր արուագիտութիւնը իմանալուն, կը պատահէ որդւոյն սենեկապանին, որ երբ Պապ ըստ սովորութեան մարդ ուզէ պղծութեան համար, մայրը ներս կանչէ։ Պիտի տեսնես քէ քննո՞ս պատգամաբար կամ պիտի շուարի եւ կամ աւելի ջղայնացած քեզի ալ բաժին հանէ իր նախասինքի հեղեղէնը։

Ինչո՞ւ։

Պապ Թագաւորի կեանքին զիստուր թուականները ծանօթ են։ Քառասներեք տարիք չբոլորած սպանեցին զինք։ Լազիւ տաս տարեկանին պատանդ դրկուեցաւ Լուսինական Կայսեր։ Լոս Փաւստոսի գրքին մակերեսային քննութիւնն իսկ մեզի յոռետես կը դարձնէ իր նեմարտախօսութեան մասին։

Տեսնենք։

Որովհետեւ Փաւստոս կը յիշէ Պապի մայրը, ուրեմն Պապ այդ պիղծ արարքներուն անձնատուր կ'ըլլար տաս տարեկանէն առաջ։ Քանզի մայրը, — այս պարագային որ մէկն ալ համարես, Օլիմբիան կամ Փառանձեմը —, մանուկին հետ չէր տաս տարեկանէ վերջ։ Ըստ միեւնոյն Փաւստոսի, Օլիմբիան արդէն մեռած էր, իսկ Փառանձեմ Լայաւսան մնաց եւ ոչ քէ մանուկին հետ զնաց Պոլիս։ Երբ Փաւստոս ըսել կ'ուզէ քէ Պապ տասներեք տարեկանին Լայաւսան վերադառնալէն վերջ ի գործ կը դնէր այդ զարեղի արարքները, մայրը (այս անգամ Փառանձեմ) արդէն զոհ գացած էր Շապուհ Թագաւորի վրէժխնդրութեան։

Կողմնակցական անհատը կրճով բարաւուն պատմիչի շարադրած սոյն տողերը դաւերեռով ընդունուեցան որպէս անվիճելի ճշմարտութիւն։ Եւ հետագայ պատմագրողներ շարունակեցին իրենց ընթերցողներուն ներկայացնել երիտասարդ Արեայի այս սարսափելի պատկերը։

Սակայն մենք Պապի ուրիշ մէկ պատկերը ունինք, տուած իրեն իսկ ժամանակակից օտարագրի պատմիչ Ամմիանոս Մարկելինոսէ։ Եւ սա բոլորովին տարբեր փաւստոսէ։

Օրմանեան Արեայիսկոպոս իր Աշխարհի մէջ կ'ըսէ քէ լատին հեղինակը աւելի արդար է դէպի Պապը, քան մեր ազգային պատմիչները։ Բայց մանրամասնութիւններու չմտնէ, եւ Փաւստոսը կ'եսմբելով հանդերձ իր չափազանցութիւններուն համար, Պապի մասին կը զլնայ չալ նպատակաւոր բացատրութիւն, բացի ըսելէ քէ Պապ Թագաւոր Ներսէս Կարողիկոսը չթուանուեց, նման արարք Պապի խառնուածքին դէմ ըլլալով։

9.

Երիտասարդ Պապին պատմութիւնը, հակառակ անոր կարեւորեւ քաղաւորութեան, հազիւ եօթ տարի, արժանի է ուսումնասիրութեան եւ յոյժ կարեւոր այն տեսակէտէ, որ նոր լոյս մը կը սփռէ իր ժամանակաշրջանի Լայաւսանի ներքին իրադարձութիւններու վրայ, քէ՛ քաղաքական եւ քէ եկեղեցական մարզի մէջ։

Նախարարներու հետզհետէ շեշտուող կեդրոնախոյս ձգտումները, որոնք կ'արտայայտուին մէկ կողմէ ազգամիջեան կռիւներով, միւս կողմէ ալ ապստամբական փորձերով Արեւիկոնի դարաւոր հարսութեան դէմ։ Տեսոյ արագօրէն անող Կարողիկոսական հեղինակութեան, որպէս նոր ազդակ մը հայ պետական կեանքի մէջ, յարուցած բարդութիւնները։ Վերջապէս հայ քաղաւորներու մտահանգումները ի տես իրենց արեւայական գործութեան շրջանին, եւ անոնցմէ մէկ քանիին ձեռք առած միջոցները զանր փրկելու հայալուծմէ, Զորհորդ դարու հայ պատմութիւնը կը դարձնեն յոյժ հետաքրքրական եւ յուզումնալի։

Իսկ այս իրար խաչաձեւուող ներքին պայքարները, ա՛լ աւելի կ'ընդգոյնան արտաքին

ՄԱՏԵՆԵՐԵԿԱՆ**ԽՐԱՏ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆՑ**

ԳՐ. ԽԼԱԹԵՑԻՄ ԾԵՐԵՆՑ

Խրատ ժամակարգութեանց, աղաքից եւ ձեռագրութեանց, հաստատակաց եւ առանձնութեան, ի Գրիգորե վարդապետէ:

Նախ պարտ է աստուածատիրաց ըստանալ հաւատաւ ուղիղս, որ ի սուրբ գիրքից կայ սուրբ հարցն. զի ամենայն հոգեւոր բարեաց հիմն դաւանութիւն է յԱստուած ճշմարտաւ եւ ի տնաւրէնութիւն Քրիս-

տոսի, որով փրկեցաքն, եւ ապա աղաւթից հոգ ստանալ:

Եւ մեք պարտմք զփափաք խնդրոյդ ձեր ընդ. զոր ի սուրբ եւ ի հոգեկիր աւանդ սահմանեալ կայ: Զի աւելորդ է ինձ ի վերա նոցին բան յոգել, բայց զնոցին ասասցուք համառաւտարս:

Անաւթն ընտրութեան Պաղոս հրամայէ աղաւթել առանց բարկութեան եւ երկմտութեան. եւ թէ լեզուաւ կամ յաղաւթս հոգիս անպտուղ լինի, եւ ոչ ինչ աւելում: Վասն որոյ զե բանս մտաւք ընտրեցի, քան զբազում բանս լեզուաւք:

Եւ Տէրն հրամայէ չլինել շատախառս յաղաւթելն, եւ այս ոչ թէ զբազում աղաւթելն արգելու, քանզի եւ ինքն զգի-

վանգներէ, կարծես իրենց զազարմակէսին կը հասնին Պապ Թագաւորի օրով:

Հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, Պապ Արեւակունիներու երբեմնի միանեման հեղինակութիւնը վերահաստատած տեսնելու սեւեռուն մտով, փորձեց եւ ջանաց, հաստատակամ յամառութեամբ շարունակելու այս պայքար, որուն մէջ իր հայրը Արեւակ կը մխրճուէր ի զին նոյնիսկ արիւնցի բախումներու հայ մեծամեծ իշխաններու հետ:

Պապ պիտի ընդարձակէր պայքարի նախքը աւելի քան իր հայրը: Եւ վերջ ի վերջոյ, տալով կռուի հրահրած մղեւաճողութիւնը պիտի մղէր իր հակառակորդները, հայ եւ օսաւ, դաւելու երիտասարդ Արեւակի կեանքին դէմ, ու այսպէս իր եղբերական վախճանով ալ պայքար պիտի կորսնցնէր իր քովը:

Պապ սրտառու զերջին քաջարի խոյանքն էր քաղաւորական մահամեծ հարսութեան մը: Իւրով կը վերջանար Արեւակունիներու կեդրոնական հզօր քաղաւորութեան ի խնդիր գործ դրած յուսահատական, տագնապալի հակա փորձը: Իրեն յաջորդող Արեւակունի քաղաւորներ, արտաքին քաղաքականութեան մէջ արդէն ենթակայ Սասանեան արեւելիքի, իսկ ներքին հակասի վրայ այլեւս առաւելապէս Լուսաւորչի ընտանիքի վերջին կորովի կարողիկոսէն, Սահակ Պարբեւէն, եւ անոր հաւատարիմ գործակից նախարարներէն

պիտի ստանային հրահանգ եւ ուղղութիւն, մինչեւ այն օրը երբ հնազանդական պատկառելի այս արեւելական հարսութիւնը, ծերունազարդ Սահակի հիշելուն հակառակ, կը մեռնէր, կարծես անոր բազուկներուն մէջ:

Պապի իրական ողբերգութիւնը, ոչ թէ իր հսկման վայրագութեամբ սպանութիւն էր, այլ կուսակցամոլ կրֆ կ'ստանար պատմիչի մը ետքը, դժբախտ Արեւակի անհասկանալիութիւնը պարուրելու բունալից մեղսով մը որ դարեւ տեսնուէր:

Արդար է որ մեկզի վանեմք մեռելը, ջանամք ծանօթանալ Պապի ժամանակաշրջանին եւ անոր անձին, իր առաւելութիւններով եւ պակասութիւններով:

Տարիներ առաջ, պարբերական մամուլի մէջ երեւցած յօդուածներս Արեւակ Բ. եւ Պապ քաղաւորներու մասին կը պարունակէին կարգ մը ժամանակագրական վրէպներ: Ներկայ աշխատութիւնս հիմնովին կը սրբազնէ զանոնք, արդիւնք յաւելեալ պրպտումներով:

Զորքող դարը հայ պատմութեան ամենանախագահական մէկ դարն է, որու մահաբանական ընդարձակ պատմութիւնը, ի մեծ ողբերգութիւն հայ պատմագրութեան, դեռ գրի առնուած չէ:

Այդ պատմութեան գոնէ քանի մը էջերուն ծանօթանալու փորձն է որ կը կատարենք մեր այս գործով:

ՀՐԱՆԳ Գ. ԱՐՄԷՆ

չերն ի գլուխ հանէր յաղաթսն Աստուծոյ, մեզ ի խրատ, և դարձեալ թէ յամենայն ժամ արարէք աղաթս, այլ զվարպարս, և զմարմնաւորն, և զանցաւոր խնդիրն արգելցէ, որ լեզուաւն է միայն առանց մտաց:

Եւ աղաթից ուսուցանելն անհնար է, բայց թէ ի փորձոյ ուսցի. և կարի աշխատութեան պէտք է և արտասուաց՝ առնուլ զշնորհս աղաթից: Քանզի յերկուց է մարդս իմանալի և զգալի, պարտ է յորժամ աղաթել կամիցին մտաւք առ Աստուած վերանալ, և մարմինս՝ մտացն իր[ը]ն հովանի մարմնոյ ունել. յորժամ սա անդ ի յոտն կայ, որ է իմանալի միտքս, մարմինս աստ. և յորժամ նա անդ զձեռն ամբռնայ՝ սա ընդ նմին. և երբ նա խաւսի, և սա. քանզի ընդ մտացն պարտ է զմարմինն շարժել, և զամենայն ինչ որ մարմինն առանց մտացն առնէ՝ շատախաւսութիւն է և լեզուաւ աղաթել. քանզի իմանալի է Աստուած, և զիմանալի մտացն աղաթելն խնդրէ:

Զոր աւրինակ եթէ ոք առաջի իշխանի կացեալ՝ թէ ոչ զմիտսն յամենայն զգայութեանց յինքն ամփոփեալ խաւսեցի, փոխանակ պարզեւս առնելոյն՝ անարգի. ապա քանիւն առաւել առաջի Աստուծոյ կացեալ պարտիք զգուշութեամբ խաւսել, զի մի՛ փոխանակ պարզեւացն դատիք:

Նախ և առաջին դայս զիտեա, զի պահպանութիւն կայ յԱստուծոյ առ մեզ առաւել ի քունն քան յարթութեանն, որպէս պատմի ի Սուրբ Գիրս: Բայց յորժամ արթնանամք խնդրէ ի մէջն աղաթիւք գոհանալ զանցեալն որ ամբողջ մնաց, և զառաջակայն զգուշանալ աղաթիւք, ըստ Տեառն հրամանին. յաղաթս կացէք շանկանել ի փորձութիւն:

Յորժամ հոգեւոր փողն հարկանի, և դու արթնանաս, իսկ և իսկ կնքեալ զքեզ նշանաւ խաչին, լիչելով զԱմենասուրբ Երրորդութիւնն, զի մի՛ դատարկ գտեալ զքեզ չարին՝ ծուլութիւն կամ այլ ինչ տկարութիւն զիցէ ի քեզ. այլ դու քաջապէս տրիացեալ զինեալ զքեզ:

Զոր աւրինակ յորժամ մարմնաւոր պատերազմին փողն հարկանի, քաջքն և պատերազմաւորն արիանան և պնդին, իսկ թոյլքն և վատքն լքանին, տրտմին և թուլանան. և նոքա ոչ միայն զինքեանս, այլ

և ընկերացն լինին դաւաժվոյն. նոյնպէս և սոքա՝ անձանց և ալոցն լինին յազուա:

Եւ յարուցեալ՝ աղաթելով երթիցես, և թէ ասեա՛ ինչ ասեմ այլ ինչ քան թէ զկարգեալ աղաթսն, որ առաջի կայ. քանզի ամենայն խորհրդով են, և Հոգւովն Սրբով կարգած զպիտոյն հոգւոյն և մարմնոյ:

ԶՏէր եթէ շրթունսն սկսեալ՝ ասելով գնացես, յորժամ ի տեղի աղաթիցն հացես՝ յատեանն զ ծունր կրկնեա, և յորժամ մտանես ի դասն, զ անդ կրկնեա, և զսկսեալ աղաթսն մի՛ թողցես մինչ և տան դաւրնեա Տէրն:

Եւ թէ զիշերն կարգ լինի հանդիպել, յորժամ զարթնուցուս՝ կնքեալ զքեզ, բայց մի՛ աղաթեցես, այլ միայն Տէր ողորմեա ասելով անդադար մինչ ի ժամատունն. և արտասուաց ջանք զիր և յորժամ տա Աստուած, խոստովանեա և յայնժամ համարձակ աղաթեա:

Եւ յորժամ զհասարակացն սկսանին ի Տէր եթէ շրթունսն, ամէն փոխի զ ծունր, և ի Տէր ողորմեայքն լման ծունր, և յամենայն աղաթից վճարն ծունր:

Ի սաղմոսն ամենայն գուրգայի զ ծունր, Ալէլուիան և Թաղաւորին ոչ:

Ի ժամ զրոցն աղաչեմ աղաչեմ, ամենայնիւ զգաստացիր, և բաց զականջսդ ներքին, և մի՛ քնոյ և ծուլութեան տացես զքեզ, զի մի՛ անմասն մնացես ի բանիցն աստուածայնոց, և կամ թէ ի սրբոցն ճգանցն, որպէս և է ոմանց կուրուքին և համբուքին մտաց:

Յորժամ Հարցն ասի ամէն տան ծունր, և զործատանցն ոչ: Մեծացուցէին և Ողորմեային ծունր, և Տէր յերկնիցն ոչ:

Փառք ի բարձունսն կարի ահա և ջերմ սիրով կաց՝ յատեանն երթալով. զի յայտ տեղւով հանապազ շնորհս տա Աստուած երկիւղածաց իւրոց:

Բայց ի միաշարաթ զիշերն առաւել զգուշութեամբ պարա է աղաթել, յոտնկացութեամբ թէ կարող լինել յերկկոյեա հսկմամբ, և թէ ոչ՝ փոքր մի հանդիստ տալով մարմնոյն. զի պարզ մտաւք յառաւատն և ի պատարագն ժամանեցէ: Զի ոմանք տրտմին, տժգմին և յաւրանջին, զուր ախատին և ոչ առնուն վարձո, զի խաբէութեամբ և ոչ սիրով կան յաղաթս:

Ոմն ի սրբոցն ասաց, թէ ի միաշարա-

թուղ աւուրն, յարձակման գիշերային հրակ-
մանն, տեսանէի զՔրիստոս յատենի յաթոռ
փառաց նստեալ, և պարզեւս բաժանէր.
որ յերկոյնէն էր աշխատել՝ ոսկի տայր, և
որ ի մէջ գիշերին՝ արծաթ, և որ յառաւու-
տին՝ պղինձ, կիտցոյ ոչ ինչ: Եւ զայս ասէր,
թէ զլաթաթուռն հոգեւոր պարզեւս՝ ի կի-
րակի առնուն երկիւղել աղաթաղքն:

Եւ զարձեալ ասէր թէ յորժամ զնշան
խաչին յերեսս կերպարանէի, տեսանէի իր-
բն զլոյս յաւդս վերանայր, և զխաւարա-
յին գունդն ցրէր: Կանս որոյ պարտ է դա-
մենայն զգայարանս սոփաւ պարսպել:

Եւ որժամ յառանձնականն ժամանեսս,
կնքեա զքեզ ասելով. Հայր Սուրբ Աստու-
ռած ճշմարիտ, սրբեա զմիտս իմ. Որդիդ
Սուրբ Աստուռած ճշմարիտ, սրբեա զմար-
մինս իմ. Հոգի Սուրբ Աստուռած ճշմարիտ,
սրբեա զհոգի իմ: Ամէնօրհնեալ Սուրբ Եր-
րորդութիւն, սրբեա զգայութիւնս իմ, և
չնօրհնեա ինձ ի հաճոյս քեզ աղաթել:

Եւ ի Հարցնէն սկսեալ մինչև զՍրբեա-
ղային վճարեա՝ ասա քարոզիւքն և աղաւ-
թանովքն, զի յոյժ խորհրդիւ են եղեալ, մի՛
ծանր թուեսցի. զի թէ Հափեա՝ կէս կանոնի
չափ է: Եւ թէ կամիս սաղմոս ասել, զան-
ցել ժամուն գիշերին յորժամ զաւրհնեայն
ետուն և դու թողեր անտի սկսիր: Եւ յա-
մենայն առանձնական սաղմոսի, յամենայն
գորդայ զլուս պաղատանս արասցես, զի
սաղմոսին՝ չէ՝ տիրապէս աղաթել, այլ
միայն զի հաւաքեսցի միտքն ի ցնորմանէ.
և ծունր սաղմոսին որպէս և զրեցաւ:

Երրորդ ժամուն զիւր սաղմոսն և զքա-
րոզն և զաղաթանս որ պահոցն կու ասեն.
յամենայն աւր պարտ է ասել, զի խորհրդով
է և քրիստոսադիր աւանդ. նոյնպէս և զվեց
ժամուն յիւր ժամն, և զինն ժամուն յիւրն:

Իսկ ի ժամ պատարագին յեկեղեցոյն
ի զուրս մի՛ կենար ծուլութեամբ, բայց թէ
իրք լինի հանդիպիլ. զի ամենայն աղաւ-
թից ժամանակ գերագոյն է, բայց այս կարի
սարսափման. զի այժմ բա՛ց են դրոնք
ողորմութեան, և բաշխի առատապէս պար-
զն խնդրողացն յուսով և արտասուաւք:
Թէ այլք պատարագեն՝ դու պաշտուն տար
և աղաթեալ անիւ, և մի՛ անյուսարար հե-
ռանար, չգիտելով զչա՛հ աւգոսին, և մի՛
աներկիւղարար մերձենար, զի մի՛ դատա-
տան արասցես անձին:

Եւ թէ կարեա՝ յառաջ քան զգիշերային
ժամն աղաթեալ արտասուաւք. քանզի
սուրբ վարդապետն Թուժայ աշպէս էր
սահմանել, բայց մեք ի կամս ապաստան
արարաք: Այլ յառաջին ժամէն մինչև պա-
տարագեսցես մի՛ յոք խաւեսցիս, և մի՛
ննջեսցես, կամ այլ ծուլութեան տացես
զքեզ, այլ զհասարակաց և զառանձինն
անիւ և արտասուաւք արասցես: Եւ ի ժամ
խորհրդոյն զինչ ասացից, հա՛ն գիտութեան
և ընտրութեան ժամանակ, սարսափման,
ըղձից, արտասուաց, յուսոյ և հաւատոյ,
զի մի՛ կենացն դեղ՝ մահու լեալ դատեցէ:
Մի՛ տգիտութեամբ և աղանդի խորհրդով,
մի՛ ի հարկէ կամ մարդահաճութեամբ, մի՛
յաղագոս աղահալութեան, այլ բազում զգու-
շութեամբ որպէս զրեցաւ՝ պատարագեա
զՔրիստոս, յաղագոս անձինդ և ամենայն
աշխարհի: Մի՛ տգիտութեամբ միոյ մեռե-
լոյ տացես՝ և զկենդանիս՝ և զայլսն զրկե-
ցես: Զի պատարագն կենդանեաց է առա-
ւել՝ քան մեռելոց, որպէս բա՛ք պատա-
րագին ուսուցանեն, և այն՝ յոյս և հաւատ
ունողաց է, և ո՛չ որ դրամ տայ ինչ:

Դարձեալ պարտ է գիտել թէ ո՞ր բան
ի Հայր է, կամ ո՞ր յՈրդի. կամ ո՞ր ի Հո-
գին. և թէ մինչև ցո՞ր վայր աւրինակ է,
և կամ ցո՞ր վայր ճշմարտութիւն. վասնզի
գործ աստուածային է. զանց արասցես
զերկ[ւր]աւորաւքս, նա և զերկնաւորաւքն
ևս, առաջի Հաւր կալով, ի դիրկս ունելով
զՈրդին իբր թէ ասելով. Աստուած Հայր,
հայնաց ի սորա պատառեալ կողս և ի տե-
ղիս բեւեռացն. և զի Աստուածս ճշմարիտ
մարդ եղև և աղատեաց զմարդկային բնու-
թիւնս ի դժոխոց, ի մեղաց, և ի դիւաց:

Ահա, եղբայր, աստի ուսիր զխոր-
հրդոցս զաւրութիւն, զի ի ժառանցն մի
բան բաւական է զբաղումս իմանալ: Մի՛
շատ, զի մի՛ արուեստ լիցի. յամենայն
շարաթ մի աւր բաւական է: Եւ յետ պա-
տարագին զառանձին կարգն մի՛ թողուլ
զամենայն ժամու կարգեալսն, և մի՛ դա-
տարկութեան տալ զքեզ, և ո՛չ բնաւ ննջել,
զի պիղծ է և անտային. կարգա՛, ձեռագործ
արա, բայց մի՛ խաբիս ի գործոյն կամ ի
կարդալոյն, և զաղաթից ժամանակն խա-
փաներ, կարծելով թէ այս այլ աղաթք է.
զի կարդալն՝ ուսուցիչ է, և աղաթքն
գործ, և ձեռագործն՝ ծուլութեան և դա-

տարկութեան խափանիչ: Թէ աղաւթեա առանց կարգաւոյ՝ աղիտութիւն է և անբանութիւն, և չէ ընդունելի: և թէ միայն կարգաւ առանց աղաւթից՝ ծուլութիւն է և անհաւանութիւն, զի ոչ հաւատաս զբոց զոր կարգաւ: զի ամենայն զիրք՝ յիս զիտութեան, և զաղաւթին և զարբութիւնն անձինն ասեն: Եւ յորժամ յինն ժամն աղաւթեա՝ կերակուր ճաշակէ, զի ի Զատկէն մինչ ի Խաչն այս է ժամ ճաշակելոյ, զի մեծ է աւրն: և ի Խաչէն յետոյ ի մտանել արեգականն:

Եւ ի ճաշակելն ահա լիցի և զոհութեամբ, զի ի Տեառնէ աւանդեցաւ: առեալ զհացն զոհացաւ: զ անգամ աւրհնեա, սաղմոս և քարոզ՝ որպէս կարգեալ է: յառաջն Սուրբ զԵրրորդութիւնն, ապա զնշան տէրութեան, և զկնի ճաշակմանն զՍուրբ զԱստուածածինն, և նովա զիւր միածինն, զի այսպէս ասեն ի Թեղեմիս: և Սուրբ Անտոն և այլ Սուրբ Հայրքն: Ժբ ծունդր կրկնէին յառաջ քան զճաշելն, և զկնի նոյնպէս:

Յերկային ժամն խոնարհեցոյ ծնդրով, ապրեցոյին՝ ո՛չ: Համբարձին ծնդրով, և սաղմոս փոխերն բնաւն ծնդրով, և ամենայն աղաւթից վերջ ծուր որպէս զրեցաւ:

Խաղաղականին և ի քնոյն ժամն՝ բազում աղաւթից, ծնդրոց և աշխատութեան պէտք է: զի խաւարայինքն ի գիշերի բազում ցնորք յարուցանեն, որպէս Տէրն ասէ: Եթէ ոք զնայ գիշերի՝ գայթակղի՝ եթէ լոյս աղաւթից չունիցի ընդ իւր: Բայց վա՛յ ինձ, թէ մեք քանի զանդաղանաւք աղաւթեմք: վասն որոյ ի քունն բազում դառնութեամբ հանդիպումք:

Աղաչեմ վասն Տեառն, մի՛ շտապով, մի՛ ծայրատ, և մի՛ ծուլութեամբ, զի մի՛ շարն անպատշաճ խորհուրդ անկեցէ ի մեզ կամ զործ, և մի՛ մահաւ սպասեցէ՝ անպատրաստ գտեալ զմեզ, կամ զիւսհարութեան կարծիս տացէ: այլ աղաւթեա երկուգիւ, և հնարեա արտասուաց, և զարարին Աստուած յաւգնութիւն կոչեա, և առանց Աւետարանի մի՛ ննջիր, թէ գրով թէ ի բերան, և զՎ կողմն տանն, զառաստաղն և զատակն կնքեա նշանաւ խաչին, և զմիտոց և զգայութիւնսգ ի սէր Տեառն բեւեռեա, և աներկիւղ ննջեա, ի փառս նորա որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:

Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Ձեռ. Թ. 343

ՊԵՂԵՍՏԻՆԵԳՐԵԿԵՆ

ՄԵՌԵԱԼ ԾՈՎԸ

1. — Պատմութիւնք. — 2. — Կազմութիւնք. — 3. — Նուարկութիւնք և ուսումնաւորութիւնք. — 4. — Մեռեալ ծովուն շրջակայ Ս. Դրակոն վայրերը:

1. — Պատմութիւնք. — Ս. Դրքին մէջ, այս ծովուն առաջին յիշատակութեան կը հանդիպինք նահապետական շրջանին, Սոգոմ և Դոմոր քաղաքներու կործանման ժամանակ: Այս ծովը, որ երկրագունտին ամենէն ցած մակարդակին վրայ կը զբառնուի, քանի մը յառկանշական անուններով յորջորջուած է պատմութեան մէջ, սակայն իր բուն և Ս. Դրակոն անունն է Ազի ծով կամ Արապայի ծով (Յորդանանի հովտին հարաւային վերջամասը) կամ Արեւելեան ծով, Ազաից ծով, ևն. «ի ձորն ազի, որ է ծով աղաից» (տե՛ս Ծննդ. ԺԴ. 4, 10, Թիւք ԼԴ. 3, Բ. Օր. Գ. 17, Յեսու Գ. 16, և այլն):

Յովսէփոս պատմագիր Ասիականայ ծով կը կոչէ զայն, թիւրեւ նկատի ունենալով անոր կայրեայ և կալուս հանգամանքը: Այժմու գործածական անունն է Ղովտի ծով (Պահլը-էլ-Լութ) որ՝ Արրահամ նահապետին հօրեղբորորդի Ղովտի անունը կ'ոգեկոչէ, կը կոչուի նաև (Պահլը-էլ-Միյէթ) Մեռեալ ծով:

Մեռեալ ծովուն անունն և յիշատակութեան կը հանդիպինք նաև Հելլեն գրականութեան մէջ Պաւսանիասի(*) և Դադիանոսի կամ Կալիէնի(**) գործերուն մէջ:

Այս ծովը ընդհանրապէս քիչ նաւարկելի եղած է, նկատի ունենալով ջուրերուն

(*) Պաւսանիաս, յոյն անուանի աշխարհագիր և պատմագիր հեղինակ մըն էր Բ. դար Յ. Բ. Ի, որ Յունաստանի մասին Ուղիղգիրք մը գրած է, ուր Յունաստանի մէջ գտնուող հնութիւններու և հին ու կարեւոր յիշատակարաններու մասին կարեւոր տեղեկութիւններ կան:

(**) Դադիանոս կամ Կալիէն (Galen). յոյն երեւելի և աշխարհահռչ մարդակազմագէտ մըն էր (Յ. Բ. 131-210), որ մարդակազմութեան մէջ կարեւոր դիւտեր կատարած է:

րեականէն շատ աւելի աղի եղած ըլլալու հանգամանքը: Եռփսեփոս և Տակիրտոս պատմիչներ, Մեռեալ ծովուն վրայ գտնուող նաւերու և նաւակներու մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտան: Իսկ Մատապայի քարտէսին մէջ, այս ծովուն վրայ գծուած նաւեր կան, ինչ որ ցոյց կուտան թէ այս ծովը քիչ շատ նաւարկելի եղած է: Քէրէկը՝ Բիւզանդացուց ժամանակ Քարաք-Մովար կոչուած է: Քէրէքը Մովարացուց մայրաքաղաքը եղած էր: Արաբացի պատմիչներէն Եագուտի, Ապուլ Ֆէտայի և Տիմիսթի կարեւոր տեղեկութիւններ կուտան այս քաղաքի մասին, որ Մեռեալ ծովուն արեւելեան կողմը գտնուող էլ-Լիսան (Լեզու) հրուանդանին քիչ մը արեւելեան հարաւը կը գտնուի: Քէրէք քաղաքը Մեռեալ ծովէն ուղղակի գծով չորս քիլոմէթր հեռու է և ծովէն 1400 մէթր բարձր, լեռան մը վրայ հաստատուած անհեղափոխ արձուկային մըն էր, որ դարեւրոս ընթացքին արհամարհած է արեւելքէն կամ Մեռեալ ծովի կողմէն եկող ամէն կարգի թշնամի յարձակումները: Քաղաքը Քէրէկի տիրեցին, քաղաքը գրեթէ ամառի և աւերակ գտան: Քաղաքը չըրէր, Քէրէք քաղաքը և Մեռեալ ծովուն չորջր գտնուող միւս քաղաքները չէնցան և զարգացան, այնպէս որ, ծովային և ցամաքային վաճառականութիւնը մեծապէս ծաղկեցաւ: Այս չըջանին մանաւանդ, Մեռեալ ծովուն վրայ միշտ վաճառարարած նաւեր կ'երթեւեկէին, ինչպէս երբեք Բիւզանդիոսի Եռստինիանոս կայսեր օրով, այնպէս որ, երթեւեկող նաւերէն գոյացած տուրքերը մեծ եկամուտ մը եղած էին Քէրէկի իշխաններուն կամ պարոններուն, որոնք իրենց ընդարձակ սահմաններուն վրայ մեծ դիրութիւններ կուտային վաճառականներուն, ինչպէս նաեւ կարգ մը առանձնաշնորհուներ՝ Երուսաղէմի Ս. Եռփսեփոսի հիւանդանոցի ասպետներուն, որպէսզի՝ Մեռեալ ծովուն մէջ երթեւեկող նաւերը մաքսատուրքերէ զերծ մնային:

Քաղաքը չըջանին, կարելի է ըսել թէ, Մեռեալ ծովը, օր քան զօր կարեւոր իրաւունք մը եղաւ Քաղաքներուն համար. անոնք Մեռեալ ծովուն վրայ նաւարկելու իրաւունք ունէին և երթեւեկող նաւերէն կարեւոր տուրքեր գանձելով բարեգործա-

կան և մարդասիրական նպատակներու համար դպրոցներ, հիւանդանոցներ և վանքեր շինեցին:

Քաղաքը չըջանին վերջ, երբ Քաղաքի լիւթերը Մուլթան Սալահէտինէն պարտուեցան Ս. Երկրին մէջ, Մեռեալ ծովը օրէ օր իր նախկին դիրքը կորսնցուց և անշըքացաւ վերջապէս:

Մեռեալ ծովուն արեւելեան կողմը կը գտնուի Այն-Ճիտտի աղբիւրը, հոն՝ ուր Դաւիթ թագաւորէն մարգարէն ապաստանեցաւ: Այն Ճիտտի աղբիւրը, կերպով մը ապաստանարան ծառայեց Դաւիթ մարգարէին և այլոց և զայն կարելի է ապաստանարանի վայր յորջորջել:

2. — Կազմութիւնը. — Մեռեալ ծովը Բորդանանի բարձրաւանդակին մէջ գետնի լայնատարած ու խորունկ տափարակութիւն մը կը գրաւէ:

Մեռեալ ծովը հիւսիսէն զէպի հարաւ 50 մղոն^(*) (= 76 քիլոմէթր) երկարութիւն, իսկ արեւելքէն մինչև արեւմուտք 11 մղոն (= 17 քիլոմէթր) լայնութիւն մը ունի, որ 550 քառակուսի մղոն (= 1292 քառակուսի քիլոմէթր) տարածութիւն է, որ է ըսել գրեթէ Զուիցերլանդ ձեռնով լճին չափ: Մեռեալ ծովը երկու որոշ մասերու կը բաժնուի, հիւսիսային մաս և հարաւային մաս: Հարաւային մասը էլ-Լիսան (Լեզու) կը կոչուի: Կերպով մը, էլ-Լիսանը Մեռեալ ծովուն մէջ թերակղզի մը կը ներկայացնէ, որուն հիւսիսային կողմը գտնուող ջուրերը մօտ 1220 ոտք^(**) խորութիւն մը ունին, իսկ անոր հարաւակողմը գտնուող ջուրերը 9 մինչև 13 ոտք, երբեք մինչև 19 ոտքէն աւելի խորութիւն մը չունին: Այս մասին մէջ, Սիտտիմի ընդարձակ և լայնատարած հովիտը կը գտնուի, ուր Սոգոմ, Գոմոր և միւս քաղաքները կային, որոնք երկինքէն իջած կրակով այրեցան և մօխացան, իրեն աստուածային պատիժ տեղւոյն բնակիչներուն անօրէնութեանց և մեղաց: Հոս էր որ, 5 քաղաքները և անոնց բնակիչները ընկուզուեցան և ջրամոյն եղան Մեռեալ ծովուն անդնդախոր ջուրե-

(*) 1 մղոնը հաւասար է 1520 մէթրի:

(**) 1 մէթրը = 3.048 ոտքի, իսկ մէկ ոտքը = 1/12 բթաչափի:

ԳՐԱԴՈՍԵԿԱՆ**Կ Ա Յ Է Ն Ա Ն Մ Ե Ղ Ը**

Վ Է Պ

Հեղինակ՝ ՆՈՒՊԱՐ ԶԱՐԻՆՈՒՑԵԱՆ

— Պէջում —

Մարդկային ընկերություն մէջ աւանդութիւններ կան ինչպէս նաեւ հաւատարմութիւններ որոնք տարիներու երկնայնքին նուիրականացած են վերածուելով բացարձակ ճշմարտութեան և խորունկ հաւատքի:

Սկիզբէն ի վեր, աշխարհի վրայ Մարդը — զուցէ բնագոյնը — փնտռած է ճշմարտութիւններ, հաւատարմութիւններ, որպէսզի անոնք իր որոնող մտքին գոհացում տան, իր կեանքը և անոր խորհուրդը հաստատուն հիման վրայ դնեն: Մարդը ամէն զարգացման մէջ փնտռած է ճշմարտութիւն որուն կարենար կասկի իրեն գերադնէն Ապաւէնը:

Աստուածաշունչ Մատեանը, իբրեւ Աստուածային ներշնչումով գրուած, վաւերացուած ու կնքուած գիրքերու հաւաքածոյ, ճշմարտ է, հետեւաբար անառարկելի: Կրօնական անառարկելի հաւատարմութիւն կարգին կը պատկանի նաեւ Հին Կտակարանի սկզբնական շրջանի Ծննդոց Դրքին պատմութիւնը, Աշխարհածնութիւնը, ջրհեղեղը, Ադամ, Եւա, Կայէնն ու Աբէլը: Դժուար է կամ անկարելի դարձնել հաւատքով նուիրականացած իրողութիւններու ղէմ երթալ, եթէ երբեք ուսուցումն ու նոր վարդապետութիւնը չէ շարունակ տաղանդի բացառիկ շնորհներով:

Պրն. Նուպար Զարինուանի վէպը՝ Կայէն Անմեղը այսօրինակ գործ մըն է որուն մէջ հեղինակը Կայէնը եթէ բոլորովին Անմեղ չի հռչակէր բայց անոր ճակատին խառնուած առաջին Մարդոյ Որդիին ոճիւրը կը թեթեւցնէ ղէպերու և շարժումներու, մարդկային հոգիին գանազան երեւոյթներու արտայայտութեանց նուրբ ընդունումով մը որոնք այսպէս կամ այնպէս կուգան ըլլալու Կայէնի համար օմեղացուցիչ ղէպք յանցանաց:

Կայէն Անմեղը ինքնատիպ գործ մըն է, որուն ընթերցումը մտային վայելք մը կը պարգեւէ: Կայէն անունը, զարերու մշուշին հտեղէն, ոճիւրն, մեղքին և անէմքին զրոյմովը կը ներկայանայ մեղի, հետեւաբար ինքնիր մէջ ողբերգութեան մը հանդերձանքովը պարուրուած այս անունը ազատագրել իր ճակատագրական հղերերգութեանէն՝ աւելի քան յանդգնութիւն մըն է:

* *

Այս գրքին մէջ անտրամաբան է Եւա: Անիկա կ'ատէ Կայէնը որովհետեւ սկզբնական մեղքին պատճառն է: Սակայն Կայէն պատճառը չէ՛, այլ՝ արդիւնքը միայն: Եթէ մէկ կողմէ Եւայի ատելութիւնը Կայէնի հանդէպ անտրամաբան է իբրեւ մեղքին շարժառիթը, միւս կողմէ սակայն իրաւ է հեղինակի դժած պատկերը Եւայի համար երբ սա փոխանակ ընդգրկուել իր անձին ղէմ, կ'ատէ Կայէնը: Մարդկային է Եւա, իր մեղքով ինչպէս նաեւ կնոջական հանդուժանքով:

Դեղեցիկ յորինում մըն է նաեւ Լիլիթ իր անյագութեամբ ինչպէս նաեւ իր կործանումովը:

Դժուար է Կայէնի կեանքը, երբ մօրը ազդեցութեան ներքեւ ամբողջ մարդկային ցեղը կ'ատէ և հնուս կը մնայ իրմէ: Ու յետոյ երբ Աբէլ Կայէնի առաջնորդութեամբ լաւ որոտող մը կ'ըլլայ, քոյրերն ու եղբայրները ու նոյնիսկ կենդանիները կը նախընտրեն Աբէլը: Այսպէս՝ Եւա կ'անխնայ Կայէնը ու եղբայրները կ'ատեն ղինք, նոյնիսկ բոյսերը կը չքանան իր նայուածքին հպումէն: Այս արագում ու խոցող իրողութիւնները հակակոչող սփոփանքը Ադամի բարեացակամութիւնն ու զուրգութեանքն է և Մաէլլայի (Կայէնի կրտսեր քրոջ) սէրը:

Հեղինակը սքանչելի ձևով ծրագրած և ներկայացուցած է Ադամի մահը: Մահով միայն, հաւանաբար, մարդ կը սրբուի տօտերքի կապանքէն՝ ու սկիզբն առնելով հասնելու: Ադամի մահը փոխանակ ցեղին անդամները իրար բերելու, Կայէնի և միւսներուն միջև աւելի խոր վիճ մը կը բանայ: Ու Աբէլ կ'ընէ. — «Ահա մեռաւ մեր

հայրը քու պատճառովդ: Դուռն էիր նաև մեր մօր՝ Եւայի դժբախտութեան պատճառը: Բոլորս կը տառապէինք որովհետեւ դուռն մեզմէ առաջ ծնար: Դուռն դժբախտութիւնը կը կրեա քեզի հետ: Լաւ չէ որ ապրիւմ մեր մէջ . . . » (էջ 52):

Կայէնի կը մնար դառնալ ու հեռանալ անվերադարձ, սիրեն ընտանի ու թշնամական այդ վայրերէն: Բայց . . . ի՞նչ հրաշք, գետը անցած միջոցին Մաէլլան, իր պըզտիկ քոյրը, միակը՝ իր մասին մտածող, կը կանչէ իր ետեւէն, — «Կայէն՝ եղբայրս», ու կ'իշխայ իր ստաբերուն քով հալածուած իր եղբայրներէն: Ծարտաբորէն կառուցուած պատկեր մըն է այս սրտաուռ պարագան, զոր յղացած է հեղինակը:

Կայէն՝ վտարուած ընտանի վայրերէն, առուած իր ցիւղէն, Մաէլլայի փափուկ նայուածքին ու սիրալիր խօսքերուն մէջ կը գտնէ իր սփոփանքը և անով կը հաւատայ թէ իր անունը պիտի յանձնէ դարերուն և պիտի տեսականացնէ իր յիշատակը մարդկային պատմութեան մէջ: Կայէն լաւատես է Մաէլլայով: Կեանքը խմտտով կը լեցուի իրեն համար ու յոյսով կ'ողողուի. ապրիւն քաղցր կ'ըլլայ ու հեշտութիւններով լեցուն: Կրնայ մօռնալ Արեւի անհիւրընկալ ոգին ու Եւայի թունաւոր ատելութիւնը: Պիտի տեսէ իր սերունդը: Ու Մաէլլան ծառի մը բարձունքին ապահովութեան վտառէնէ հոքը, կը մղէ կեանքի պայքարը, խօսլ ու անհկուն կամքով, ձեռով մը որ նոր է իրեն համար: Կը հալածէ եղնիկ մը, ու հակառակ նշմարելուն որ շրջան մը հոք մայր պիտի ըլլայ, չխնայիր դայն: Զուռնի այլեւս նախկին գութը: Արեւէն սովորած է անգուծ ու չար ըլլալ: Եղնիկը շալկած, կ'երթայ դէպի Մաէլլան որպէսզի անօթի չմնայ ան: Բայց չի գտներ իր քոյրը: Վայրկենապէս կը հասկնայ թէ Արեւ առեւանգած է դայն որպէսզի Կայէն անկարող մնայ սերնդագործելու. որպէսզի յագուրդ գտնէ իր ատելութիւնը: Կայէն կը յուսայ ողջ գտնել իր փոքր քոյրը: Կը սուբայ ու կը մռնչէ: Ի զո՞ւր: Արեւ, իրր պատասխան Կայէնի հարցումին, ծառի մը տակ փռուած՝ Մաէլլայի անկենդան մարմինը կը ցուցնէ: . . .

Կայէնի համար ինքզինքը իր յաջորդներուն և իր զաւակներուն մէջ յաւերժա-

ցած տեսնելու բնագոյր ամենէն դժուար և մղիչ ուժը եղած էր մի քանի ժամեր առաջ: Ամբողջ աշխարհ մը կը փլի Կայէնի ներսիցին: Այլեւս զաւակներ պիտի չկարենայ ունենալ:

Ապրող էակներ, կենդանական աշխարհին մէջ, տեսակի գոյատեւման համար կը պայքարին: Այս՝ հիմնական շարժառիթներէն մէկն է կեանքի. այդ բնագոյնի գահացում տալու համար ոչինչ կը խնայեն, Կայէն քացառութիւն մը չի կրնար ըլլալ անշուշտ: Հոս՝ հեղինակը կը քացատէ եւ կը վերլուծէ Կայէնի ներաշխարհը: Արեւը սպաննելու համար չէր որ լախտը կը բարձրացնէ. կրնայ ներել շատ մը անգթութեանց. բայց չի կրնար լուռ մնալ երբ աշխարհը կերպով զինք կը զրկեն իր սերունդը յաւերժացնելու բնական իրաւունքէն: Երբ փոքր քոյրը Մաէլլան, սիրած ըլլալուն համար կը զրկուի իր կեանքը ապրելու արդար իրաւունքէն, կ'ընդգդի Կայէն: Համակրելի թշուառը, ճակատագրին զոհը՝ Կայէն, եղբայրասպան մը կ'ըլլայ արդարութեան ու ճշմարտութեան ի խնդիր պայքարելուն համար վճարելով դարերու նախատինքին դատակնիքը, իրր գին:

* * *

Որբապէս մշակուած ծրագրի մը համաձայն կառուցուած գործ մըն է Կայէն Անմեղը: Նկարչագիւ պատկերներ, որոնցով լեցուն է ան, կեանք կուտան պատմութեան: Կարծես ներկայ դարուս մէջ պատահած դէպք մը ըլլար, որուն մէջ գործող անհատները կենդանի ըլլային:

Հեղինակը կը ներկայացնէ Ադամն ու Եւան, այնպէս՝ ինչպէս որ են բոլոր Ադամները և Եւաները փոքր կամ մեծ նմանութեամբ:

Կայէն կը թուի ձերբադատուել դարերու կնիքը կրող անէծքէն, իր ճակտին խարանուած մեղքէն, պատճառներով որոնք շատ ճարտարօրէն յորինուած են հեղինակին կողմէ, որոնք կը խօսին բանականութեան: Հաւանաբար երբ Կայէն կը սպաննէ Արեւը, ան այլեւս կը դադրի իր եղբայրը ըլլալէ: Արեւ կը դառնայ անարդարութեան ոգին ու Կայէն՝ արդարու-

Պ. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՍ

b b b 7, b 3 U b U 6 8 - 6 b 11 U b U 6 8

● Ար. 20 Պոպոս. — Այսօր, Ս. Գաղթեանից
 Մայր Տաճարի Աւագ Ինքանին Վրայ Իր անդրա-
 Նիկ Ս. Պատարագը մատոյց նորընծայ Հոգ. Տ.
 Հանան Արդ. Սյուճեան:

● Եր. 21 Յոգատ. — Այսօր, Մայր Տաճարի Ասպ իւրանին վրայ իր անդրանիկ Պատարագը ժառոյց ներընծայ Հոգ. Տ. Վաղգէն Աբղ. Գրպ. բարեկան:

● Կիր. 22 Օգոստ. — Ս. Պատարագը մատուցեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Խորանին վրայ, ժամարան էր, ըստ սովորութեան, ն. բընձաներուն վաճի՛նն ու ուսուցի՛լը՝ Հոգ. Տ. Հայկազուն վրդ. Արտաշանեան, որ խոսեցան անոնց խրատական քարոզի վր։ Ըստ սովորութեան, իրեն կը պատարակէին երկու նորընձաները։

● Ուր. 27 Օգոստ. — Ս. Զահրեանց Սալբ
Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատրան մէջ պաշ-
տած վաշտուն նախատունակին նախապահնց
Յր. Տ. Նորայր Եպս. Պապարեան:

● Եր. 28 Յոդանա. — Տօն Նորակալի Ս. Էջմիա-
նի: Ս. Գառարազը մատուցեցաւ ի Ս. Էջմիա-
նին: Ժամարան էր Հոգ. Տ. Զաւէն վրդ. Զին-
նեան:

— Կէսօրէ կտք, ամբողջ Միաբանութիւնը
կեր. Տեղապահ Ս. Հօր զխաւարութեամբ մեկնե-
ցաւ Գեթսեմանի ձորը ու «Հրաշափառ» չանդի-
տեմամբ մուտք գործեց Ս. Աստուածածնայ
հանր. ուր պաշտօնեցան Կիրակոսեայքը, Կրե-
տիանս, սուրբ Գրգոր Ս. Կնէն ու վերափոխման մեծա-
նեղէս նախախնայքը:

Իրիկնադէմին, Գեր. Տ. Նսրայր եղպ. ի նա-
պագաութեամբ, կատարուեցան «Եկեցեցէ՛ն և
Լեկու՛մ» և ապա առաւօտեան ժամերգութիւն։
Էջ իրեւրին, Միաբանութիւնն ու Ներկայ Նա-
ստացեալներ զոճունակութեամբ զերազարման
խորամանկ։

● ԿԻՐ. 29 Օգոստոս. — ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ: Առաջինը, ԴԵՐ. ՏԵՂԱՊԱՅՈՒՄ. Հայրը Ի գլուխ Միւս-

թեան պաշտպանը, ասորհրդանիշը ու ժին
և ճշմարտութեանն :

Համակրելի և շնորհալի գրող մըն է
Գրն. նուպար Զարխատեան: Հաճելի այս
նորութեան քով հետաքրքրական պլաի
Ընթար սպասել իր յաջորդ հատորին:

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ .

քանույն թեան, ինքնաշարժերով մեկնեցաւ Գեթ-
սեմանի ի Ս. Աստուածածնայ ճանապարհ, ու կարճ
զազարէ մը ետք շէրաշարժաւորով հանդիմանաբա-
ղէս մուտք գործեց Տաճարէն ներս, ուր մատուց-
ուողացաւ որոտան շահղիւսաւոր Ս. Գասարապը՝
Տիրամօր Ս. Գեղեղման ին լիայ, Ժամաբարն էր
Գեղ. Տ. Կոթայր կեպ. Գողարեան: Գասարապէն
Սրբազանը քարզողից «Փրկիչ զմեզ ի փորձութենէ
և յամենայն ժամակցից մերոց» բնականօրով. Բա-
թէ մտէնք ալ եւթականց ենք փորձութեան, որմէ
ազատեցաւ համար ինք ու ժերը անբաւական են,
ուստի կը կարօտինք քերականց այժմ ու օգնու-
թեան. Այս աշխարհակուխտիւնը պարկ-տանանք
Տիրոջմէ, բարեխոսութեամբ Սրբոց և մանաւանդ
Ս. Կոյսէն: Ս. Կոյսը եղաւ օրինակի ի մայր մը
արեւ ու հաստատուէր, ոչ միայն երբ իր Միածին
Սրբին հրաշագործութիւններով կը փառաբարձու-
մաննուրեք, այլի երբ Ան խաչին լիայ զամենած-
մաննածանր անարգանքներու կ'ենթարկուէր,
Ս. Գասարապէն ետք, Գեղ. Ժամաբար Սրբազանը
Եւստապոսեանց «Անշուտանութիւն: Արարողութեանց
աւարտին, Միարանտեսութիւնն ու ժողովուրդի հո-
րազմութիւնը ղեկադարձան Մայրամբնը:

— Կէտորէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարեցան «Անդառաան», հրեկոյ եւն ժամերգութիւնը. նախատունակ. Արարողութեանց նախագահեց իւր. Տ. Նորայր Արարողը:

● Բշ. 30 Օգոստ. — Տիբուսով մեկելոյ: Սուրբ
ատարաւոր լատուցուեցաւ ի Ս. Կիսազգիք, ժա-
ւարարն էր Հոգ. Տ. Կիրեղ վրդ. Գարիկեան,
Գատարազէն ետք, Գեր. Տ. Նորայր Սրբազանի
մխազանութեամբ կատարուեցաւ օրուան յա-
ման հոգեւորականն կարգը, թէ՛ Ստ. Տանա-
խն մէջ եւ թէ՛ գաւախթը, Ս. Կիրեղ Մարտիրոսի
խորմին վրայ, Բիշ ետք, նոյնը կրկնուեցաւ Հին
բատան եւ Չամբաղի գերեզմանավայրերուն մէջ:

● Կիր. 5 Սեպտ. — Ս. Պատարագը մատու-
ռեցաւ Ս. Յարութեան վերնատան երաշխաւոր
Աստուածածին մատրան մէջ. Ժամարան էր,
ստ տոբորութեան, Տաճարին Տեսուչը՝ Լոգ. Տ.
Կիսսեր Վրդ. Պարաման:

● ԲՀ. 6 Սեպտ. — Վարդաան Նախատօնակիրն
Ս. Զաւենք Նախադասէնց Գեր. Տ. Նորայր Եպս.:

● Դշ. 7 Սեպտ. — Ս. Յովակիմյան եւ Աճեմյան: Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Աստուածածնայ ճանարին մէջ, Ս. Յովսէփի գերեզմանին վրայ, ուստի յորդանան, ժամարան էր ճանարին տեսչը՝ Զոգ. Տ. Գէորգ Արք. Նաղաբեան:

● ՇԵՐ. 11 Սեպտ. — Կիրակի՝ առաջը, ժամեր-
վախճանի ու վաղուան նախատեսը պաշտոնեցան
Ս. Յակոբը, Հանդիսապետն էր Դեբ. Տ. Ռուբէն
ըրեպիսկոպոս:

● Գիրք. 12 Սեպտ. — Գլխ Գօսթյո Ս. Մուսու-
մնի: Սուրբ Պատարազը մատուցուեցաւ Ս. Ա-
ւածածնայ Տաճարին մէջ, Ս. Կոյսի գերեզմա-
ն մը: Ժամաքարն էր Հոգ. Տ. Շահան Արեղայ

Սյանեան, Հանդիսաւոր երթի ու զարմին նախա-
գահեց Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան:

● Գեր. 19 Սեպտ. — Ս. Պատարագը մատու-
ցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գոլգոթայի մեր
վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ.
Պարզեկ Վրդ. Վրթանէսեան:

● Բշ. 20 Սեպտ. — Վաղուան նախատնակը
հանդիսաւորապէս պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Կը
հանդիսապետէր Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս.:

Գեր. Հայրուրբը եկած էր փարիզէն, ուր
կը մնար ցարդ իրբեկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկո-
սական Պատուիրակ համայն եւ րոպայի թեմին և
Առաջնորդ Յրանաւայի:

Գեր. Հայրը մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին
Եշ., 2 Սեպտ. ի Կէսօրէ վերջ, Կաղզուրուած և
զոհ սրտով:

ՏՕԲԹ. ՇԱԽԱՐՀ ՆԱԲԳՈՒՆԻՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ԱՅՅԸ

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Գշ. 17 Օգոստ. — Առաւօտուն, Տեղապահ
Ս. Հայրը և Գեր. Տ. Սերոբէ Ե. Վրդ. Մանուկ-
եան մեկնեցան Խարայէ և վերադարձան Ուր.,
20 Օգոստոսի Կէսօրէ վերջ:

● Եր. 21 Օգոստ. — Առաւօտուն, Գեր. Տ.
Ռուբէն Արքեպս. Մանասեան օղային գծով մեկ-
նեցաւ Անթիքի տա և վերադարձաւ Ուր. 10 Սեպ-
տեմբերի Կէսօրէ վերջ:

● Գշ. 24 Օգոստ. — Կէսօրէ վերջ, Ժառնգ.
Վարժ. և Ընծայարանի Տեսուչ Հոգ. Տ. Հայկա-
զուն Վրդ. Արարատեան օղային գծով մեկնեցաւ
Պէյրուսի, զարթոյցական յառաջիկայ տարեշրջանին
համար նոր աշակերտներ արձանագրելու:

● Եր. 28 Օգոստ. — Առաւօտուն, Գեր. Տ.
Ռուբէն Արք. Քէմհանեան, որ երկու ամիսներէ
ի վեր հիւանդագին վիճակ մը ունէր և կը դար-
մանուէր Համբարձման լերան Օկոսթա Վիքթօրիա
հիւանդանոցին մէջ, մեկնեցաւ Պէյրուսի, եւ-
թարկուելու համար վերաբուժական գործողու-
թեան:

● Եշ. 9 Սեպտ. — Կէսօրէ ետք, Տեղապահ
Ս. Հայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Խարա-
յէ և վերադարձաւ Գշ., 14 Սեպտ. ի Կ. ա.:

● Եշ. 16 Սեպտ. — Կէսօրէ ետք, Հոգ. Տ.
Յակոբ Վրդ. Վարդանեան վանական գործերով
մեկնեցաւ Խարայէ:

ԳԵՐ. Տ. ՍԵՐՈՎԵՆ Ե. ՎԵՐԳ. Ի

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ԱՅՅԸ

Գշ. 14 Յուլիսին, Գեր. Տ. Սերոբէ Ե. Վրդ.
Մանուկեան օղային գծով ժամանեց Երուսաղէմ,
ամառուան երկու ամիսը անցնելու համար քա-
ղաքի մէջ:

Օգոստոս 19ին, հաճաքը ունեցանք վայելե-
լու ներկայութիւնը տաղանդաւոր գրագէտ-բա-
նաստեղծ Տօթի. Շաւարշ Նարդունիի, Յարգելի
գրագէտը մօտ շաբաթ մը հիւրը եղաւ Ս. Աթա-
ռոյս Պատր. Տեղապահ Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպս.
Տէրտէրեանին:

Օգոստոս 27ի դիշերը, Ժառնգ. Վարժարանի
արահին մէջ, մասնաւոր Կարգադրութեամբ մը,
Միաբանութեան և զաղութիւն ժողովուրդի ներ-
կայութեան, խօսեցաւ մէկ ժամ տեղութեամբ,
փառարանելով հայ մշակոյթը և անոր ծնունդ
տուող ժողովուրդը, իր խօսքը տաք էր և յա-
ջառագրութիւնները հայեցի: Պատրաստուած էր
նոխ յայտագիր մը տեղւոյս Հ. Մ. Բ. Մ. Վար-
շութեան կողմէ:

Օգոստոս 28ի Շաբաթ օրը մեկնեցաւ զեպի
Պէյրուսի:

ՇՆՈՐ ՀԱԿԱԼ ԻՔ

Շնորհակալութեամբ ստացանք մեր Ձե-
ռագրաց Յուցակի տպագրութեան ծախսոց
հաւուոյն,

Հ. Բ. Բ. Միւրեքեկ	Տօլար 1000
Օր. Մարի Սելվինազեան	» 10
Օր. Ս. Է. Է	» 10
Տիար Վահէ Սեքեան	Տիմար 10

Այս առիւի ի տեղեկութիւն կը ծանու-
ցանենք քե Յուցակի Գ. Հասոբին 14րդ
պրակը մամուլի տակ ե ալմ:

Տեսուչ Ձեռագրաց Ս. Յակոբեանց
ՆՈՐԱՅՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس مدير المطبعة - آباء زاوين ششيان تقطيع في مطبعة دير الارمن - القدس
أعداد ٩
سبتمبر ١٩٥٤

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Father Zaven Chinchinian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

ԼՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ (ԼՕՍ-ԱՆՃԷԼՕՍ)

Հայ Կրթական Հիմնադրուիւնը հանդիմով կը յայտնէ թէ 1953-54 դպրոցական տա-
րեշրջանի համար հետեւեալ յատկացումները բրած է ակիւսքի հայ վարժարաններուն. —

Սիրիոյ Ազգային վարժարաններուն	6.000 տոլար
Լիբանանի Ազգային վարժարաններուն	6.000 »
Յունաստանի Միացեալ Ազգային վարժարաններուն	1.500 »
Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց վարժարանին	1.000 »
Պէլքուքի վիեննական Միսիթարեան վարժարանին	500 »
Հալէպի վեննաիկեան Միսիթարեան վարժարանին	500 »
Հայ Բողոքականաց վարժարաններուն	1.000 »
Հալէպի Քարէն Եփփէ Ազգային վարժարանին	3.500 »
Պէլքուքի փայանճեան Ճեմարանին	10.000 »

Ընդհանուր Գումար 30.000 »

Այս տարուան մեր տարեկան շրնդ ծաշկերոյթը, որ աեղի ունեցաւ Ապրիլ 3-ին, 50 տոլար ծաշագինով, քաջառիկ յաջողութիւն մը եղաւ թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ քարոյական տե-
սակէտներով:

Այս առթիւ, մեր նպաստընկալ վարժարաններու կարօտ ուսանողներուն երախտագիտա-
կան զգացումներն ու մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք այն բոլոր ազնիւ ազ-
գայիներուն, որոնք իրենց մեզի ընծայած օժանդակութեամբ աեղամ մըն ալ ազապուշին թէ
իրենք ալ մեզ նման խորապէս կը հաւատան ու կ'ընդունին հայ մանուկին հայեցի զատաթա-
րակութիւնը իրր խարխալ ազգապահպանման սուրբ գործին:

Հիմնարկութեան վարիչ-անդամները, խրախուսուած կազմակերպութեան զտած արագ
ժողովրդականութենէն, լիայոյս ենք յառաջիկայ տարիներուն ի վիճակի բլլալ զգալապէս ա-
ւելցնելու մեր օժանդակութեան րանակը, մտնուանդ մեր ազգային վարժարաններուն որոնք
ամենախեղճը եւ ամենակարօտն են ու առաւելապէս պէտք ունին մեր նպաստին:

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՐՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

ՀՈԳ. Տ. ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆԻ

ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆԻ

ՊԱՊ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ

Պատմա-Բանասիրական երկասիրութիւնը

ԱՍՍՏՈՒՐ ՆԱԽԱՐԵԱՆԻ

ՀԱԽԱՏԳ ԵՒ ԼՈՅՍ

(Վարդապետական էջեր)

**«ԱՌՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԿԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

A HISTORY OF ARMENIAN CHRISTIANITY. Leon Arpee. Donated by the Armenian Missionary Association of America. Printed in U. S. A. 1946.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՉՆԱԿ, 1909ի, 1910ի եւ 1915ի հաւաքածոները: Նուէր Արշակ Օ. Սարգիսեանէ, Ուաշինկթըն:

ՅԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ, Ա.-Գ. Հատոր: Բժ. Իսահակ Տէրտէրեան (նորոշ.): Թեհրան: LA CORBEILLE FLEURIE. Poèmes de Vahan Malérian (offert par lui). Paris.

Հետեւեալ 2 գիրքերու նուիրատուն է Թորոս Ազատեան, Իսթանպուլ:

TÜRK DEVLETİ HİZMETİNDE ERMENİLER, 1453-1953. Istanbul, 1953. Y. Çark. İSTANBUL TARIHI, XVII Asırda Istanbul. Eremya Çelebi Komurciyan. Istanbul, 1952.

4 Արաբերէն գրքոյկներ նուէր ստացուած են British Information Officeէն: ՅՈՒՇԵՐ ԱՐՄԵՆԱԿ ԵԿԱՐԵԱՆԷ, Խմբագրեց Լ. Աճէմեան: Հրատ. Հայ Ազգ. Հիմնադրամի թիւ 5: Գահիրէ, 1947: Նուէր եգիպտոսի Հայ Ազգ. Հիմնադրամէն:

ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՕՐԵՐԷՆ (Յուշեր 1890-1940): Արշակ Դարբինեան: Հրատ. Հայ Ազգ. Հիմնադրամի թիւ 3: Փարիզ, 1947: Նուէր ըստ վերնոյն:

ՆԱԽԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ (Հայաստանի Քննական Պատմութիւնը): Աշխատասիրեց եղիա Ս. Քասունի: Պէյրուի, 1950: Նուէր ըստ վերնոյն:

ROMANTIC CYPRUS — 5th Edition. Kevork K. Keshishian (donor). Printed in U. K. ԹՈՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ Ա.-Ե. Տարի եւ ԵՐԿՐԱԶՈՒԹԻՒՆ Գ.-Ե. Տարի: Համաքաղաք Յարութիւնեան (նուիրատու): Իսթանպուլ:

Հետեւեալ 7 գրքոյկներու հեղինակն ու նուիրատուն է Անդրէ Տէր Օհանեան:

ա) ԱՂԻՒՍԻ ՈՂԲԸ: Տպ. Գարուն:

բ) ՇՈՒՆԸ, ԿԱՏՈՒՆ ԵՒ ՄՈՒԿԸ: Թէհրան, 1945:

գ) ՄԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔ: Թէհրան, 1945:

դ) ՆՈՐ ՏԱՐԻ: Թէհրան, 1946:

ե) ԱՅԲԵՆԱՐԱՆ - ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ: Թէհրան, 1945:

զ) ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ - Բ. Տարի: Թէհրան, 1945:

է) ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ - Գ. Տարի: Թէհրան, 1945:

POESIE ET MATIERE (Essai). A. Navarian (offert par lui). Nice, 1953. [Տպարանէն: ՄԵՆ ՈՐԵԿՈՉՈՒՄԸ: Յարութ. Սարայտարեան: Երուսաղէմ, 1953: Նուէր Ս. Աթուոյ ՀՈՂԻ ԵՒ ԱՐԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ: Սիւսա Թէօլէօյեան (նուիրատու): Հալէպ, 1953:

ՓԱՐՈՍ - Հաւաքածոյ 1927-1933 տարիներու: Նուէր Գր. Ա. Սարաֆեանէ, Ֆրէզնօ:

ԴԱՐՈՒՄ ԴԱՐՄԱՆԸ: Վեր. Տիմոթէոս Յ. Զօրպեան (նուիրատու): Պէյրուի, 1953:

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒ ՈՐԴԻՆ: Արմէն Շիտանեան: Նուէր Կ. Տօնիկեանէ, Պէյրուի:

ՄԱՅՐ ՅՈՒՑԱԿ ԶԵՆԱԳՐԱՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ - Բ. Հատոր: Նորայր Եպս. Պողարեան (նուիրատու): Երուսաղէմ, 1953:

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ - Վերյիշումներ: Վահան Միխայրեան: Նուէր «Յուսարեր»էն: Գահիրէ, 1953:

ARMENIAN REVIEWԻ.Ա.-Գ. Հատորները նուէր «Հայրենիք»էն:

9 Կտոր ծայնագրուած երգեր նուէր ստացուած «Հայրենիք»ի վարչութենէն:

ԱՆՅԵԱԼԸ (Վիպակ): Զօրա Սազինեան (նուիրատու): Թէհրան, 1953:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ 1890-1925: Մանուկ Գ. Ճիզմէճեան (նուիրատու): Ֆրէզնօ, 1930:

ՕՐԱՅՈՑ ԵՒ ԴՈՒՇԱԿ ՕՐՈՑ 1953: Նուէր Վենետիկի Միխայրեան Տպարանէն:

ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ՕՐԱՅՈՑՅԸ - ԺԵ. Տարի - 1954: Նուէր «Բանբեր»էն, Մարտի, 1953:

ՆՈՐ ՈՒՅՏ - Կրօնի Դասագիրք: Կազմեցին Ա. Մ. եւ Ա. Ա.: Նուէր Ամատունի Արզումանեանէ, Թէհրան, 1952:

ՀԻՆ ՈՒՅՏ - Կրօնի Դասագիրք: Կազմեցին Ա. Մ. եւ Ա. Ա.: Նուէր Ամատունի Արզումանեանէ, Թէհրան, 1953:

(Շարունակիլ)